

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra Křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2010

Věra Urbanová

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Sociálně humanitární práce

Věra Urbanová

*Pomoc žadatelům o zprostředkování osvojení
dítěte a doprovod rodiny s osvojeným dítětem*
Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Smékalová

2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a všechny použité
prameny a literaturu jsem uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 29. dubna 2010

.....

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Petře Smékalové za její cenné rady a připomínky, které mi pomohly při vypracování absolventské práce.

Obsah

ÚVOD	6
1 DEFINOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA ..	9
1.1 Náhradní výchovná péče.....	9
1.2 Náhradní rodinná péče.....	10
1.3 Osvojení.....	10
1.3.1 Předpoklady osvojení.....	13
1.3.2 Vznik osvojení.....	19
1.3.3 Právní následky osvojení	20
1.3.4 Zrušení osvojení	21
1.4 Pojem zprostředkování osvojení	22
1.5 Právní úprava osvojení a zprostředkování osvojení v České republice.....	22
1.5.1 Úmluva o právech dítěte	23
1.5.2 Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů	24
1.5.3 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.....	26
1.5.4 Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů	27
1.5.5 Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů	27
1.5.6 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů	28
2 PROCES OSVOJENÍ V ČR.....	29
2.1 Rozhodnutí o přijetí dítěte do osvojení.....	30
2.2 Podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli	31
2.3 Odborné posouzení na krajském úřadě s rozhodnutím o vhodnosti či nevhodnosti zařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli.....	35
2.4 Čekání na dítě	41
2.5 Postoupení spisové dokumentace na Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.....	43
2.6 Vyhledávání vhodných osvojitelů k určitému dítěti	44
2.6.1 Poradní sbor a určení vhodných žadatelů jako možných osvojitelů	44
3 POMOC PŘI PŘIJETÍ DÍTĚTE DO PÉČE BUDOUCÍCH OSVOJITELŮ	46
3.1 Přejedání dítěte do péče budoucích osvojitelů.....	46
3.2 Podání žádosti o předadopčnou péči a rozhodnutí o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů.....	48
3.2.1 Náležitosti potřebné k vyřízení na základě rozhodnutí o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů.....	49

3.3	Podání návrhu o osvojení dítěte	54
3.4	Náležitosti potřebné k vyřízení po osvojení dítěte	56
3.4.1	Registrace dítěte u zdravotní pojišťovny	56
3.4.2	Přihlášení dítěte k trvalému pobytu	56
3.4.3	Změny v rodném listu dítěte	57
3.4.4	Změna rodného čísla	57
3.4.5	Cestovní pas	58
4	DOPROVOD RODINY S OSVOJENÝM DÍTĚTEM	59
4.1	Budování identity dětí v náhradní rodině	59
4.2	Oznamování původu dítěti	63
4.3	Doporučení pro úspěšné osvojení	66
5	MEZINÁRODNÍ OSVOJENÍ A JEHO ZPROSTŘEDKOVÁNÍ	67
5.1	Legislativní rámec osvojení s mezinárodním prvkem	68
5.1.1	Úmluva o právech dítěte	68
5.1.2	Evropská úmluva o osvojení	71
5.1.3	Úmluva o ochraně a spolupráci při mezinárodním osvojení	72
5.2	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí	73
5.3	Zprostředkování osvojení dětí ze zahraničí do České republiky	74
5.3.1	Zprostředkování osvojení dětí z České republiky do zahraničí	75
	ZÁVĚR	78
	BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM	82
	SEZNAM PŘÍLOH	87

Úvod

Dnešní moderní doba 21. století se od dob minulých velmi liší. Lidé svůj život prožívají v neustálém spěchu. Provází je shon, honba za zajištěním si lepšího života, poznáním všech koutů světa, snaha vyplnit si svá přání, touhy a sny. Většina z nás chce mít dobré pracovní postavení s odpovídajícím výdělkem a s tím spojené zajištění si lepšího postavení ve společnosti. Chceme jezdit na dovolené, poznávat exotická místa, vidět a zažít co možná nejvíce. Společnost žije dle mého názoru konzumním způsobem života, uspokojuje své potřeby nad rámec nutnosti a žene se za zvyšováním si svého sociálního statusu. Vzhledem ke stálému navyšování každodenních výdajů za zboží a služby se domnívám, že lidé budou spěchat a hnát se ještě více, aby si zajistili pohodlný život v přepychu. Takový životní styl si však musí zákonitě vybrat svou daň. Jakmile partneři poznají všechny krásy světa, prožijí plno dobrodružství, budou mít skvělou práci, plat, bydlení i své místo ve společnosti, dospějí k názoru, že právě přichází čas pořídit si dítě a naplnit svůj život vytvořením úplné rodiny. V této době je partnerům obvykle něco přes 30 let a často se stává, že miminko nepřichází. Způsob života partnerů většinou dospěje k tomu, že dítě mít již nemohou. Existuje mnoho možností, jak se s touto ránou vyrovnat, např. podstoupením umělého oplodnění. Někdy však ani tato cesta dítě nepřinese.

Při svých praxích jsem poznala, že naproti tomu je zde velké množství dětí, které rodiče nemají. Tyto děti touží po rodině, lásce, porozumění, pocitu jistoty a bezpečí, chtějí někam patřit a žít v prostředí naplněném láskou a tolerancí. Tyto děti berou rodinu jako své bohatství. Proto je důležité tyto partnery bez dětí a děti bez rodičů spojit a vytvořit fungující rodinu. Cestou k tomu je náhradní rodinná péče. Jednou z forem náhradní rodinné péče je osvojení, kterým bych se chtěla ve své práci zabývat. Setkání se s rodinou s osvojeným dítětem bylo hlavním podnětem pro zpracování bakalářské práce.

Žadatelé, kteří se rozhodnou přijmout dítě do osvojení musí projít složitým procesem zprostředkování. Aby proces mohl dospět ke svému cíli, tedy vytvoření nové rodiny, je v něm nepostradatelná pomoc mnoha odborníků. Na prvním místě bych uvedla pomoc žadatelům o osvojení z řad sociálních pracovníků. Ještě před samotným podáním žádosti o osvojení je důležité, aby byli manželé řádně pro

osvojení motivování. Téma motivace je základní otázkou, jež s nimi sociální pracovníce při úvodních pohovorech probíhá. Žadatele poté čeká podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli a následně absolvování odborného posouzení vedeného krajským úřadem. Doprovod žadatelů o osvojení odborníky je rovněž nezbytný při seznamování se s dítětem, ve fázi předadopční péče, až po konečné osvojení si dítěte.

Cílem mé práce je ucelený přehled o pomoci, která je poskytovaná žadatelům v celém procesu zprostředkování osvojení a dále po přijetí dítěte do nové rodiny. Ve své práci popíši, co všechno musí žadatelé udělat, než jim bude dítě svěřeno do osvojení, jak jsou na příchod nového člena připravováni a kdo jim v tom pomáhá. Popíši poskytování pomoci uvedené cílové skupiny od jejich rozhodnutí o podání žádosti o osvojení, přes přípravu na příchod nového člena do rodiny, období čekání na dítě, převzetí dítěte do rodiny a její doprovázení až po vznik nové osvojitelské rodiny. Budu se věnovat také přijetí vlastní identity dítěte a s ní související problematikou oznamování pravdy o původu dítěte. Pokusím se též nastínit problematiku mezinárodního osvojení, jelikož i u ní je nezbytná pomoc mnoha odborníků. Mám také za to, že v budoucnu bude častěji docházet k tomu, že zájemci o osvojení budou chtít vychovávat dítě z jiného státu, neboť posledních několik let se tento druh osvojení stává mezinárodním celospolečenským trendem. v této práci použiji na dokreslení pochopení systému pomoci žadatelům o osvojení poznatky z praxe, které jsem zjistila při svých praxích na Magistrátu města Olomouce.

Jedná se o práci teoretickou. Bude zhotovena na základě interpretace a popisné analýzy věcných skutečností s využitím odborných dokumentů pojednávající o institutu osvojení.

Hlavní zdroj pro zpracování této práce je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, literatura Zdeňka Matějčka *Osvojení a pěstounská péče a Náhradní rodinná péče* a metodické materiály Magistrátu města Olomouce.

Tato práce může mít praktický přínos pro žadatele o osvojení a osvojitele. Může jim sloužit jako informační zdroj i rádce. Bakalářská práce by mohla také

příspět k snadnější orientaci pracovníků státní správy o procesu zprostředkování osvojení, pomoci poskytované žadatelům i osvojitelům a doprovodu budoucích osvojitelů řadou odborníků. Práce může sloužit i jako učební materiál pro studenty sociální práce.

Bakalářská práce bude rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole se zaměřím na definování základních pojmů a legislativní úpravu osvojení. v druhé kapitole popíšu proces osvojení v České republice, od rozhodnutí o přijetí dítěte do osvojení po určení vhodných žadatelů jako možných osvojitelů. V další kapitole popíšu pomoc při přijetí dítěte do péče budoucích osvojitelů. V čtvrté kapitole se zaměřím na doprovod rodiny s osvojeným dítětem a popíši některé obtížné situace, které mohou při výchově osvojeného dítěte nastat. V poslední kapitole popíšu institut mezinárodního osvojení a jeho zprostředkování.

1 Definování základních pojmů a legislativní úprava

V této kapitole definuji základní pojmy, které v práci užívám. Je to pojem náhradní výchovná péče, náhradní rodinná péče, osvojení a předpoklady pro něj, vznik osvojení, právní následky a zrušení osvojení. Dále popisuji právní úpravu osvojení a zprostředkování osvojení v České republice. Charakterizuji Úmluvu o právech dítěte a jednotlivé zákony upravující osvojení dětí.

1.1 Náhradní výchovná péče

Každé dítě nemá to štěstí, že se narodilo do fungující, zajištěné rodiny, která se o něho stará. Některé děti proto musí vyrůstat v náhradní výchovné péči. v České republice (dále jen „ČR“) ji rozdělujeme na:

- náhradní rodinnou péči (dále jen „NRP“),
- ústavní výchovu ,
- svěření dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Soud může dítě umístit do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo nad dítětem nařídit ústavní výchovu, jestliže:

- je výchova dítěte v biologické rodině vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě,
- rodiče či osoby odpovědné za výchovu se nemohou o dítě ze závažných důvodů starat, starat se nechtějí nebo to neumí.

Soud je povinen přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit formou náhradní rodinné péče ještě před nařízením ústavní výchovy.¹

1.2 Náhradní rodinná péče

*Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.*²

Formy náhradní rodinné péče:³

- osvojení,
- pěstounská péče,
- poručenství,
- svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.

1.3 Osvojení

V rámci rodinného práva je pojem osvojení užíván ve dvojnám významu:⁴

a) **prvním významem** je příslušný akt osvojení, kterým je cizí, nezletilé dítě osvojeno osvojitelem. Tímto aktem se dítě začleňuje do rodinněprávního vztahu s osvojitelem a jeho příbuznými,

b) **druhým významem** je osvojení jako právní vztah, který vznikne v důsledku osvojení mezi osvojitelem a osvojencem a osvojencem a příbuznými osvojitele.

Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za své vlastní, mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho vlastními rodiči.

¹ Srov. Poradna náhradní rodinné péče, *Formy náhradní rodinné péče* [online], dostupné na: <<http://www.pestouni.cz/poradna/infoonrp/cz/formy-nahradni-vychovne-pece>>.

² MATĚJČEK, Z., aj., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, s. 31.

³ Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha, Portál 2002, s. 13.

⁴ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, Brno, Doplněk 2006, s. 239.

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a jejich potomky. Zároveň dítě získává takové příjmení jako mají jeho noví rodiče. Vztah mezi dítětem a osvojitelem je tím pádem příbuzenský. Osvojit lze pouze dítě nezletilé, tj. mladší 18 let. o osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout alespoň tři měsíce, po které zájemce o osvojení pečuje o dítě plně na své náklady.⁵ K návrhu na osvojení dítěte do zahraničí je osvojitel povinen dodat pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí.⁶

Osvojitelé jsou v průměru o deset let starší než původní rodiče (příčinou tohoto posunu je doba, po kterou trvalo léčení neplodnosti, rozhodování o podání žádosti a čekání na dítě).⁷

Druhy a typy osvojení

Druhy a typy osvojení se od sebe odlišují především podle začlenění dítěte do nové rodiny osvojitelů, a dále podle toho, do jaké míry zůstává udržen vztah mezi osvojeným dítětem a jeho původní, biologickou, rodinou. Rozlišuje se, zda je tento vztah zcela právně přetrhán či nikoli.⁸

Typově rozdělujeme osvojení na:⁹

a) **osvojení úplné** – právní vztahy mezi osvojencem a jeho původní rodinou zanikají. Naopak vzniká nový právní vztah, stejný jako mezi rodiči a dětmi, a to mezi osvojitelem a osvojence, příp. osvojence a příbuznými osvojitele. Platná právní úprava obsažená v zákoně o rodině toto osvojení úplné zahrnuje.

b) **osvojení neúplné** – právní vztahy mezi osvojencem a původní rodinou jsou zachovány. Biologickým rodičům zůstává vyživovací povinnost i vzájemné dědické právo. Nedochozí zde k úplnému začlenění osvojence do rodinných a příbuzenských vazeb osvojitele.

⁵ Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, s. 33.

⁶ Srov. § 63, odst. 2, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*.

⁷ Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, s.34.

⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 229.

⁹ Srov. *tamtéž*, s.230.

Podle místa nového bydliště osvojení na:

- a) **vnitrostátní osvojení,**
- b) **mezinárodní osvojení** – tj. z ciziny a do ciziny. Zabývá se jím v kapitole 5.

Dalším typem je osvojení založené na možnosti jeho zrušení:

a) **Zrušitelné osvojení**, tj. osvojení I. stupně (*prosté osvojení*), je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele. Prosté osvojení je možné zrušit. Tento druh osvojení je využíván, respektive je podmínkou, v případě přijetí dítěte mladšího jednoho roku neboť nezrušitelně osvojit se může pouze dítě starší jednoho roku.¹⁰ Zrušením osvojení vznikají opět vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a prvotní tedy původní rodinou. Osvojenec bude mít zase své předešlé příjmení,¹¹

b) **Nezrušitelné osvojení**, tj. osvojení II. stupně. Toto osvojení není možno zrušit. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte nebo jednotlivec. Předpokladem pro osvojení dítěte jedincem je, mimo jiné, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. o dalších předpokladech osvojení dítěte se zmiňuji v kapitole 1.3.1.1. o osvojení rozhoduje výhradně soud.¹² Je-li dítě osvojováno manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno, může být opětovně osvojeno.¹³ V zápisu rodného listu není mezi prostým a nezrušitelným osvojením rozdíl. Stejně jako u zrušitelného osvojení jsou osvojitelé v rodném listě dítěte vypsáni jako rodiče.

Z hlediska osoby osvojitelů rozlišujeme tyto druhy osvojení:¹⁴

- a) **osvojení individuální** – dítě je osvojeno jedním osvojitelem
- b) **společné osvojení** – osvojit dítě si mohou pouze manželé; osoby žijící ve vztahu druha a družky nebo osoby stejného pohlaví si dítě osvojit nemohou

¹⁰ Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, s. 33.

¹¹ Srov. § 73, odst. 2, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*.

¹² Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál 1999, s. 33.

¹³ Srov. § 75 - § 76, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*.

¹⁴ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 230 – 231.

1.3.1 Předpoklady osvojení

Aby mohlo být dítě osvojeno, musí s jeho osvojením souhlasit jeho biologičtí rodiče nebo, pokud nedošlo k určení otcovství, učiní souhlas jen matka.¹⁵ Pokud je souhlas k osvojení učiněn, stává se dítě *tzv. právně volné*.

Dítě se může stát právně volným:

1. V případě, že rodiče nebo zákonní zástupci *podepsali písemný souhlas* s tímto právním aktem, z psychologického pohledu se jej tedy dobrovolně vzdávají. Tento písemný souhlas, *tzv. blanketový nezájem o dítě*, mohou rodiče nebo zákonní zástupci udělit nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Souhlas se uděluje buď před soudem nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností. Ve většině případů se jedná o podepsání souhlasu s osvojením k neurčitým žadatelům. Před soudem však lze vyjádřit i souhlas s osvojením dítěte konkrétními osobami - ty mohou biologičtí rodiče i sami navrhnout. v případě podepsání souhlasu k osvojení předem neurčenými žadateli provádí výběr uchazečů pro osvojení konkrétního dítěte příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí) nebo Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí (dále jen „Úřad“).¹⁶ Odvolat souhlas s osvojením mohou biologičtí rodiče do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů;¹⁷

2. Pokud rodiče projevují *dlouhodobý nezájem* o jeho osobu. Můžeme o něm mluvit v případě, že rodiče v období řádově několika měsíců o dítě, které se nenachází v jejich péči, nikterak nezajímají, nenavštěvují jej, ani neprojevují zájem získat informace o jeho zdravotním stavu, psychickém vývoji a celkovém prospívání.¹⁸

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 243.

¹⁶ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha, Grada Publishing 2008, s. 43.

¹⁷ § 68, písm. a, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ Srov. Tamtéž.

V případě nezájmu rodičů rozlišujeme dva typy nezájmu o dítě:

a) *žádný nezájem* - tedy od počátku života dítěte, od jeho narození. Soud o takovém nezájmu ze strany rodičů rozhodne tehdy, pokud se rodiče o dítě nezajímali ihned po narození,¹⁹ ačkoliv jim v takovém projevení nebránila žádná závažná překážka.²⁰ Příkladem může být např. útěk matky z porodnice bez dítěte, kdy je opuštěné novorozeně ponecháno zdravotníkům a potom alespoň dvouměsíční absence jakékoli snahy o kontakt s dítětem a získání informací o jeho stavu a vývoji.

b) *kvalifikovaný nezájem* - aby soud potvrdil tento typ nezájmu, je nutné se o dítě a jeho vývoj podstatně nezajímat po dobu alespoň 6 měsíců od jeho předání či odebrání do péče jiné osoby či pověřeného zařízení.

V případě podepsání souhlasu rodičů s osvojením či vyslovení nezájmu o dítě soudem je následně možno dítěti zprostředkovat osvojení. Biologičtí rodiče pak účastníky soudního řízení o osvojení nadále nejsou, jelikož jejich souhlasu již není třeba, a tak je před nimi zajištěna anonymita budoucích osvojitelů,²¹

3. Pokud soud zbavil rodiče rodičovské zodpovědnosti anebo způsobilosti k právním úkonům;

4. V případě, že rodiče dítěte zemřeli.²²

1.3.1.1 Požadavky na osobu osvojence

Aby bylo dítě do osvojení vhodné, musí být splněny tyto předpoklady:

1. Nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí – zejména v případě osíření dítěte je osvojení nejlepší formou náhradní rodinné péče.

2. Souhlas nezletilého dítěte, o kterém se blíže zmiňuji níže, a společnosti na založení nové rodiny.

¹⁹ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 44.

²⁰ Srov. MATĚJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*. Praha, Portál 2002, s.19.

²¹ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 44.

²² Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, *Průvodce pro náhradní rodinnou péči* [online], s. 2, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf>.

3. Vůle manželů nezletilé dítě přijmout do osvojení – proces osvojení je zahájen po dobrovolném podání návrhu budoucích osvojitelů. Rozhodnutí podat návrh je předpokladem navázání citového vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi.²³

Pro zprostředkování osvojení jsou vyhledávány nezletilé děti, které kromě výše uvedených předpokladů splňují i podmínku:²⁴

- a) trvalého pobytu v ČR,
- b) trvalého pobytu nebo hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů, podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky,
- c) podání návrhu na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany,
- d) oprávněnosti trvale pobývat v ČR, nebo
- e) *pobývání v ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.*²⁵

Důležitým předpokladem osvojení je souhlas i samotného nezletilého dítěte.

Zákon o rodině určuje, že pokud je osvojované dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení.²⁶ Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že i když je dítě samo schopné posoudit dopad osvojení, může soud rozhodnout i bez jeho souhlasu. Taková situace může nastat, když soud rozhoduje o nezrušitelném osvojení dítěte, které již dlouhou dobu žije v rodině osvojitelů a pokládá je za své rodiče.

O požadavku souhlasu s osvojením pojednává i článek 12 Úmluvy o právech dítěte (dále jen „Úmluva“). Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, mají povinnost zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory,

²³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 231-232.

²⁴ Srov. § 2, odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵ § 2, odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ Srov. § 67, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Dítěti se poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v soudním řízení o osvojení, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu.²⁷

Podobně jako Úmluva o právech dítěte vymezuje souhlas dítěte s osvojením i zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají.²⁸

Občanský zákoník říká, že nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.²⁹ Podobné tvrzení zastává i Evropská Úmluva o výkonu práv dětí podle níž má dítě právo na vyjádření názoru v řízení osvojení, pokud má dostatečnou schopnost chápat danou situaci.³⁰

Od jaké věkové hranice je dítě považováno za dostatečně chápající a posudku schopné se český právní řád nezmiňuje. Jaká forma souhlasu má být použita se rovněž nikde neuvádí.

1.3.1.2 Požadavky na osobu osvojitele

Mezi subjektivní podmínky, jejichž naplnění vyžaduje pro osvojení zákon o rodině, řadíme:

a) **přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem.** Zákon o rodině, ani žádný jiný zákon ČR, však neobsahuje přesné věkové rozmezí. Teoreticky by to měl být takový věkový rozdíl, jaký je zpravidla mezi rodiči a jejich vlastními dětmi, rozdíl, který umožňuje pohlížet na osvojence jako na přirozené dítě

²⁷ Srov. Úmluva o právech dítěte, čl. 12.

²⁸ Srov. § 8, odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹ Srov. § 9, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³⁰ Srov. Evropská úmluva o výkonu práv dětí, čl. 3.

osvojitelů.³¹ Evropská úmluva o osvojení dětí, jíž je Česká republika členským státem, říká, že osvojiteli by nemělo být méně než 21 let a více než 35 let.³² Požadavku minimálního věku osvojitele česká právní úprava vyhovuje jen částečně, a to zejména v tom, že nestanoví minimální věk požadovaný pro osvojitele 21 let, ale požaduje, aby osvojitel měl způsobilost k právním úkonům, tj. aby dovršil 18 let věku. Před dosažením tohoto věku lze zletilosti uznat jen uzavřením manželství.

b) zjištění zdravotního stavu osvojitelů, a to fyzického i psychického zdraví.

Soud si v řízení o osvojení vždy vyžádá zprávy o zdravotním stavu osvojitele, seznámí osvojitele se zjištěními a poučí je o obsahu, účelu a důsledcích osvojení. Důležitou informací pro budoucí rodiče je také zjištění, zda rodiče osvojovaného dítěte netrpěli chorobami, které by mohli v budoucnu ohrozit duševní či fyzické zdraví dítěte. Soud je také povinen zjistit osobní dispozice budoucích osvojitelů a jejich motivaci k osvojení.³³

c) osvojitel musí být plně způsobilý k právním úkonům.³⁴ Tato způsobilost znamená, že žadatel o osvojení musí být především zletilý a nesmí být omezen ani zbaven způsobilosti k právním úkonům. Jestliže mezi osvojencem a osvojitelem mají vzniknout takové vztahy jako jsou mezi rodičem a dítětem, musí osvojitel nabýt rodičovské zodpovědnosti. Ta spočívá ve výchově dítěte, péčování o něj, zastupování jej v právních vztazích a spravování jeho jmění.³⁵ V důsledku zbavení způsobilosti k právním úkonům však rodič pozbývá i rodičovskou zodpovědnost a dítěti musí být ustanoven poručník. Takovýto žadatel, jež není nositelem rodičovské zodpovědnosti, nemůže být osvojitelem a tedy náhradním rodičem.

d) osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.³⁶ Jedná se o obecný požadavek bezúhonnosti. Při osobních a charakterových vlastnostech budoucích osvojitelů si soudy žádají o zprávu z bydliště a zaměstnání, výpisy z rejstříku

³¹ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 233-235.

³² Srov. *Evropská úmluva o osvojení dětí*, čl. 7.

³³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 233-235.

³⁴ § 64, odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵ Srov. § 31, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ §64, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

trestů, zkoumají, jestli budoucí osvojitel žije v prvním nebo dalším manželství, atp.³⁷

Mezi objektivní podmínky, týkající se zejména vztahu mezi budoucím osvojitelem a dítětem, souhlasu všech zainteresovaných subjektů, atd., řadíme:³⁸

a) nepřítomnost příbuzenského poměru mezi osvojitelem a osvojencem.

Pokud by takový vztah existoval, ztratilo by osvojení své opodstatnění a hlavně by došlo k deformaci rodinných vztahů. Osvojení není možné mezi příbuznými v přímé řadě a mezi sourozenci. Osvojení dítěte vzdálenějšími příbuznými, jako např. osvojení synovce strýcem, je přípustná. Osvojení dítěte prarodiči by bránil věkový rozdíl;

b) možnost společného osvojení nezletilého dítěte pouze manželi.³⁹

Manželé mohou nezletilé dítě osvojit buď současně nebo i postupně. Postupné osvojení spočívá v osvojení dítěte jedním z manželů a následně druhým z nich.⁴⁰ Je-li osvojitel manželem, může osvojit dítě jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou;⁴¹

c) předadopční péči. Zmiňuji se o ní v následující kapitole 1.3.1.3.

1.3.1.3 Předadopční péče

Předtím, než soud rozhodne o osvojení, musí být dítě v péči budoucích osvojitelů (osvojitele), a to nejméně 3 měsíce. Péče o něj probíhá výhradně na jeho náklady. Tato péče je obligatorní. Jejím cílem je především navázání takového vztahu mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodiči a dětmi.⁴²

Maximální doba péče o dítě budoucími osvojiteli není zákonem stanovena. Jako příklad bych uvedla umístění dvouměsíčního dítěte do péče budoucích osvojitelů, kdy může tato péče trvat i 10 měsíců, tedy do jednoho roku věku

³⁷ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 235.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 235-246

³⁹ § 66, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 236.

⁴¹ § 66, odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁴² Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 245-246.

dítěte. Po jednom roce věku dítěte si budoucí osvojitelé již podávají návrh k soudu o nezrušitelné osvojení.

O svěřením dítěte do péče budoucím osvojitelům (předadopční péče) rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností jako orgán sociálně právní ochrany dětí v případech, kdy si žadatelé podají žádost o uvedenou formu náhradní rodinné péče.⁴³ Po dobu trvání předadopční péče je dítě budoucími osvojiteli vychovááno, zastupováno a jeho majetek je spravován, avšak jen v běžných věcech.⁴⁴

1.3.2 Vznik osvojení

*O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele.*⁴⁵ V návrhu musí být uvedeno, jakým druhem osvojení chtějí osvojitelé dítě osvojit. Pokud žadatelé chtějí dítě osvojit zrušitelně, nemůže soud rozhodnout o osvojení nezrušitelném.⁴⁶

*K řízení o osvojení je příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.*⁴⁷ V rozsudku, jímž se vyslovuje osvojení, uvede soud i příjmení, které osvojenec bude mít.⁴⁸

*Účastníky řízení o osvojení jsou osvojované dítě, jeho rodiče, popřípadě poručník, osvojitel a jeho manžel.*⁴⁹

*Rodiče osvojovaného dítěte se neúčastní řízení o osvojení tehdy, jestliže:*⁵⁰

a) jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti,

b) byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům nebo byli v této způsobilosti omezeni,

⁴³ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Průvodce pro náhradní rodinnou péči [online], s.2, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7295/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf>.*

⁴⁴ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 245-246.

⁴⁵ § 63, odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁶ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 248.

⁴⁷ § 88, písm. c, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸ § 184, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ § 181, odst. 1, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ § 181, odst. 2, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

c) dali souhlas k osvojení předem, bez vztahu k určitým osvojitelům (viz kap. 1.3.1, část 2a),

d) soud pravomocně rozhodl, že k osvojení dítěte není třeba jejich souhlasu.

1.3.3 Právní následky osvojení

Následky společné pro oba typy osvojení:

a) osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi⁵¹ - v zájmu nezletilého by nebylo, aby prarodiče osvojili své vnouče, protože tím by se popřel již existující vztah mezi babičkou, dědou a vnoučetem. Právní mocí rozhodnutí soudu o osvojení dítěte biologičtí rodiče pozbývají rodičovské zodpovědnosti, včetně vyživovací povinnosti, a naopak osvojitelům rodičovská zodpovědnost vzniká. Jelikož je osvojitelská rodina brána jako nově vzniklá funkční rodina, přestupku se podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dopouští fyzická osoba tím, že ztíží péči osvojitele nebo výchovu osvojence prozrazením nebo rozšířením údajů o osvojení;

b) osvojenec má všechna práva a povinnosti vlastního dítěte a s nimi také vstupuje do nové rodiny - jedná se zejména o vyživovací povinnost a uplatnění dědického práva;⁵²

c) práva a povinnosti k původní rodině zanikají⁵³ - zůstává zde však zachováno biologické příbuzenství. Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci, totéž platí i o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá;⁵⁴

⁵¹ § 63, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., cit. d, s. 249.

⁵³ § 72, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴ § 12, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

- d) osvojené dítě má příjmení osvojitele - pokud jsou osvojiteli manželé, bude mít dítě příjmení jejich společných dětí;⁵⁵
- e) *právní mocí rozsudku o osvojení nabude osvojenec státní občanství České republiky, pokud je alespoň jeden osvojitel státním občanem České republiky;*⁵⁶
- f) zapsání osvojitelů na místo rodičů dítěte do knihy narození matriky;⁵⁷
- h) nezrušitelné osvojení není možné zrušit⁵⁸ - vztah vzniklý na základě nezrušitelného osvojení je skoro stejný jako vztah mezi rodiči a vlastními dětmi. Osvojitelé tedy, stejně jako vlastní rodiče, mohou souhlasit s novým osvojením dítěte.⁵⁹

1.3.4 Zrušení osvojení

Zákon o rodině nemluví o zániku osvojení, ale o jeho zrušení. Zrušit lze pouze osvojení prosté. Zákon nepřipouští opačnou změnu nezrušitelného osvojení na prosté. Co je osvojení prosté vysvětluji v kapitole 1.3. Prosté osvojení může být zrušeno jen ze závažných důvodů. Mezi důvody řadíme např. nevytvoření citového vztahu mezi osvojence a osvojitelem, značné porušování nebo zanedbávání práv a povinností ve vztahu k osvojenci, spáchání závažného trestného činu osvojitelem aj.⁶⁰

Osvojení nezrušitelné však nebrání, aby osvojenec mohl být znovu osvojen. Vztah vzniklý na základě nezrušitelného osvojení je natolik podobný vztahu mezi rodiči a dětmi, že osvojitelé stejně jako rodiče mohou dát souhlas k novému osvojení dítěte. Zákon o rodině připouští opětovně dítě osvojit ve třech případech, a to v případě, že dítě osvojuje manžel osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo bylo osvojení zrušeno.⁶¹

⁵⁵ Srov. § 71, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.*

⁵⁶ § 3, *písm. a, zákon č. 40/1992 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky ve znění změn a doplňků.*

⁵⁷ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 250.

⁵⁸ Srov. § 74, odst. 1, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.*

⁵⁹ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., a KRÁLÍČKOVÁ, Z., *cit. d.*, s. 252.

⁶⁰ Srov. *tamtéž*, s. 252 – 253.

⁶¹ Srov. § 76, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.*

V případě zrušení osvojení zanikají všechna práva a povinnosti mezi osvojencem a osvojitelem. Původní rodině osvojence se tyto práva zpětně obnovují, spolu s vyživovací povinností a dědickým právem. Osvojenec získává své původní příjmení.⁶²

1.4 Pojem zprostředkování osvojení

Zprostředkování osvojení podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí spočívá ve vyhledávání dětí, uvedených v kapitole 1.3.1.1, vhodných k osvojení a nalezení vhodných osvojitelů pro tyto děti, ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli a ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem určitého dítěte, jemuž se osvojení zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.⁶³

Osvojení v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě, na žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, a cizince, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je, podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů, se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.⁶⁴

1.5 Právní úprava osvojení a zprostředkování osvojení v České republice

Jako nejvýznamnější mezinárodní smlouvu v oblasti ochrany dětí uvádím Úmluvu o právech dítěte, která pro ČR vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1993.

⁶² Srov. HRUŠÁKOVÁ, a M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, s. 253.

⁶³ Srov. § 27, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁴ § 20, odst. 1, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Úmluva deklaruje dítěti všechna práva spojená s procesem osvojení. Současná hmotně-právní úprava osvojení je obsažena v zákoně o rodině, v části druhé, hlavě čtvrté, v §§ 63 – 77. o zprostředkování osvojení krajským úřadem, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Úřadem sociálně-právní ochrany dětí pojednává zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, od §§ 19a – 27. Jelikož o osvojení rozhodují pouze soudy, je dalším pramenem, procesní normou, občanský soudní řád zákon č. 99/1963 Sb., ve znění změn a doplňků, a to zejména §§ 181 – 185. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů hovoří mimo jiné i o právech a povinnostech účastníků řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, či o zařazení žadatelů mezi osoby vhodné stát se osvojiteli. Na jakou finanční pomoc od státu má rodina s osvojeným dítětem nárok vymezuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Podrobnou právní úpravu osvojení dětí z ciziny a do ciziny uvádím v kapitole 5.3, proto ji zde nebudu opakovat.

1.5.1 Úmluva o právech dítěte

V oblasti ochrany dětí je nejdůležitější úmluvou. Úmluva byla ratifikována v únoru 1991 a nalezneme ji ve Sbírce zákonů jako Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Vymezuje dohodu mezi smluvními státy této úmluvy, že při procesu osvojení dítěte je zájem dítěte předním hlediskem, ať už je proces uskutečňovaný veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy se také při procesu osvojení zavazují, že dítěti zajistí takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho.⁶⁵

Dítě, které je dáno po narození k osvojení, má právo být ihned registrováno, mít po narození jméno i státní příslušnost.⁶⁶ Dítěti dočasně nebo trvale zbaveného svého rodinného prostředí, je státem zabezpečena náhradní péče,

⁶⁵ Srov. *Úmluva o právech dítěte, sdělení č.104/1991*, čl. 3.

⁶⁶ Srov. *tamtéž*, čl. 7.

v souladu s vnitrostátním zákonodárstvím daného státu. Tato péče může zahrnovat, mimo jiné i institut osvojení.⁶⁷

Státy, které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a.⁶⁸

- a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány,
- b) uznávají, že osvojení ve vztahu k cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě,
- c) zabezpečí, aby dítě osvojené v cizí zemi mělo stejná práva jako v zemi původu,
- d) činí všechna opatření, aby osvojení v cizím státě nevedlo k neoprávněnému výdělku zúčastněných osob.

1.5.2 Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

V našem současném právním řádu je základním pramenem obsahujícím úpravu osvojení zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

*Tento zákon vymezuje, že osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí.*⁶⁹

*O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. k návrhu na osvojení dítěte do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí.*⁷⁰

*Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, způsobilé k právním úkonům, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.*⁷¹

⁶⁷ Srov. tamtéž, čl. 20.

⁶⁸ Srov. tamtéž, čl. 21.

⁶⁹ § 63, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁰ § 63, odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷¹ § 64, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.⁷²

K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý. k osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlasu Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.⁷³

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, i nezletilí, není třeba jejich souhlasu, jestliže:⁷⁴

a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte není dále třeba, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů. v řízení o osvojení je však dítěti ustanoven opatrovník a jeho souhlas s osvojením je nutný.⁷⁵

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad.⁷⁶ To je tzv. předadopční péče, kterou popisují v kapitole 1.3.1.3.

⁷² § 66, odst. 2, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷³ § 67, odst. 2 - 3, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ § 68, odst. 2 - 3, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁵ § 68, písm. a,b, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁶ § 69, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.⁷⁷

Osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro ostatní jejich děti; to platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojenec.⁷⁸

Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojenecem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával.⁷⁹

Nezrušitelné osvojení.⁸⁰ Blíže jej popisují v kapitole 1.3.

1.5.3 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Dalším důležitým pramenem popisujícím náhradní rodinnou péči je tento zákon. Pro zprostředkování osvojení určuje, že *zprostředkování osvojení spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení a nalezení vhodných osvojitelů pro tyto děti. Osvojení v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě, na žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, a cizince, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů, se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.⁸¹*

⁷⁷ § 70, písm. a, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ § 71, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁹ § 72, odst. 1, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁰ §§ 74 - 77, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ § 20, odst. 1, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Dále zákon určuje v jakých případech se zprostředkování osvojení se neprovádí,⁸² určuje postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností při zprostředkování osvojení,⁸³ o jehož postupu píše v kapitole 2.2, *vedení evidence pro zprostředkování osvojení krajským úřadem a její obsah* (viz kapitola 2.2),⁸⁴ *zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče krajským úřadem* (viz kapitola 2.6),⁸⁵ *vyřazení z evidence dětí nebo evidence žadatelů vedené ministerstvem*,⁸⁶ *zprostředkování osvojení Úřadem* (viz kapitola 5.2)⁸⁷ a *odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení* (viz kapitola 2.3).⁸⁸

1.5.4 Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Občanský soudní řád ve vztahu k osvojení mimo jiné vymezuje, že účastníky řízení o osvojení jsou osvojované dítě, jeho rodiče, popřípadě poručník, osvojitel a jeho manžel. Vyjmenovává případy, kdy rodiče osvojovaného dítěte nejsou účastníky řízení. Určuje také, zda je nutný souhlas rodičů s osvojením dítěte.⁸⁹

1.5.5 Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Tento právní předpis upravuje postup orgánů moci výkonné, orgánů územních samosprávných celků a jiných orgánů, právnických a fyzických osob, pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy. Upravuje také práva

⁸² Srov. § 20, odst. 3, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ Srov. § 21, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁴ § 22, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁵ §§ 24 – 24, písm. c, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁶ § 24, písm. d, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁷ § 25, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁸ § 27, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁹ Srov. §§ 180 – 181, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

a povinnosti účastníků řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, či o zařazení žadatelů mezi osoby vhodné stát se osvojiteli. Vedle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů stanovuje obecné náležitosti, které musí obsahovat žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli. Jde o předpis procesní povahy, proto zde nalezneme obecnou úpravu řízení o odvolání ve výše uvedených řízeních.

1.5.6 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Vymezuje podíl státu na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje podporu i při některých dalších sociálních situacích. Při posuzování nároků na dávky SSP se netestuje majetek rodiny, pouze příjmy, a to také pouze u některých dávek. Dávky státní sociální podpory, o které mohou rodiny s osvojeným dítětem žádat jsou: porodné, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě⁹⁰ a sociální příplatek.

⁹⁰ Srov. Příloha č.1.

2 Proces osvojení v ČR

Zájemce o přijetí dítěte do osvojení musí být v první řadě informován o postupu při podávání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli. Rovněž je nezbytné, aby mu byly předávány veškeré informace související s přijetím cizího dítěte za vlastní, a to na všech úrovních procesu zprostředkování. Informace žadateli slouží k obeznámení se s celým procesem zprostředkování, jež je do značné míry složitý, a zejména mu napomáhají pochopit úlohu rodičů, kteří jsou osvojiteli. Vzhledem k tomu, že tyto informace jsou zásadní pro pokračování v procesu zprostředkování a následné osvojení, považuji za důležité shrnout právě ty elementární informace, které napomáhají zájemcům o přijetí dítěte do osvojení na jejich „cestě k dítěti“.

V České republice podává žádost o osvojení fyzická osoba, s trvalým a obvyklým bydlištěm na jejím území, u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. v případě, že se jedná o cizince, musí mít k podání žádosti povolen trvalý pobyt na území ČR nebo být přihlášen k pobytu na území ČR po dobu 365 dní.⁹¹

*O zprostředkování osvojení se nejedná v případě, že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.*⁹²

Sociální pracovnice obecního úřadu obce s rozšířenou působností, která se specializuje na oblast náhradní rodinné péče s žadateli o osvojení probírá nejranější krok na cestě k osvojení dítěte a to jejich rozhodnutí o přijetí dítěte do osvojení. Ptá se jich na jejich motivaci k osvojení a pomáhá jim například s konečným vyrovnáním se s faktem neplodnosti. Jak se docílí tohoto rozhodnutí popisují jako první, spolu s charakteristikami dětí, které jsou pro žadatele o osvojení nejatraktivnější. Dále se zaměřím na podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, na její obsah a vedení a obsah spisové

⁹¹ § 20, odst. 1, zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁹² § 20, odst. 3, písm. a, zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

dokumentace žadatele. Povinností žadatele o osvojení je absolvování odborného posouzení vedeného krajským úřadem. Vysvětlím cíl odborného posouzení, co zahrnuje, jeho principy a podrobněji se zaměřím na fáze přípravy na přijetí dítěte do rodiny. Období čekání na dítě popíšu dále. Nakonec se zaměřím na výběr konkrétních žadatelů pro konkrétní dítě a na funkci poradního sboru.

2.1 Rozhodnutí o přijetí dítěte do osvojení

Zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany, tj. obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo krajského úřadu, při setkání se zájemcem o přijetí dítěte do osvojení zdůrazňuje nezbytnou dlouhodobou a zodpovědnou úvahu o společné vyzrálosti pro rodičovskou roli.⁹³

Jedině stát je oprávněn zprostředkovávat náhradní rodinnou péči. Při vyhledávání zájemců o přijetí dítěte do osvojení mohou být nápomocny právnické či fyzické osoby, které jsou k tomu tzv. pověřeny. Pověřené osoby mohou oznamovat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností zájemce o přijetí dítěte do osvojení.⁹⁴ Pokud se dítěti nepodaří najít přes krajská pracoviště vhodné rodiče, pak stát spolupracuje s nestátními subjekty jako jsou např. Středisko náhradní rodinné péče či Fond ohrožených dětí, které se snaží nalézt vhodné rodiny, např. prostřednictvím jimi vydávaných časopisů.⁹⁵

Často žadatelé u pohovoru se sociální pracovníci uvádí myšlenku zajištění lepšího života pro cizí, opuštěné dítě. To však není to hlavní, na co by budoucí rodiče měli myslet. Jde hlavně o zajištění trvalých a opravdových rodinných vztahů osvojenému dítěti. Pro přijetí dítěte je také potřeba vytrvalost, odhodlání, shovívavost, rozum a mnoho dalších věcí. Základním krokem na cestě za dítětem je, aby budoucí rodiče rozuměli sami sobě a tomu, proč chtějí do své péče dítě přijmout. Druhým a podstatně náročnějším krokem je porozumění dítěti.⁹⁶

⁹³ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 71.

⁹⁴ Srov. § 48, odst. 2, písm. g, *zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.*

⁹⁵ Srov. Krajský úřad Jihočeského kraje, *Zprostředkování náhradní rodinné péče* [online] <http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=371&par%5Blang%5D=CS>.

⁹⁶ Srov. MATEJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha, Portál 2002, s. 12.

K povinnostem budoucích rodičů, na které jsou při návštěvě orgánu sociálně-právní ochrany upozorněni, přibude udržení si stálého zaměstnání, dobře finančně ohodnoceného, s nízkou pracovní vyčízeností, aby se mohli plně věnovat výchově dítěte, zajištění stabilního rodinného zázemí, umět se vcítit do světa dítěte a v neposlední řadě komunikovat a spolupracovat i po osvojení dítěte s širokou škálou odborníků jako jsou psychologové, lékaři, speciální pedagogové, aj.⁹⁷

Podle věku dítěte je nejatraktivnější pro žadatele o osvojení v České republice kojeneček do jednoho roku věku. Za ním následuje batole od jednoho do tří let, předškolák od tří do šesti let, školní dítě až do předpubertálního období a nejméně atraktivní je adolescent do věku 18 let⁹⁸.

Co se týče rasy, nejvíce žadatelů má zájem o dítě většinového etnika, pro ČR tedy platí, že je nejžádanější bílé dítě, bez jakýkoliv známek rasového původu, poté následuje černošské, žluté a na posledním místě je dítě romského etnika.⁹⁹

U zdravotního stavu převažuje pochopitelně dítě, které je naprosto zdravé. Poté s lehčím nebo dočasným postižením, s těžkým postižením, které však nevyžaduje celodenní péči a nejméně žadatelů má zájem o dítě s těžkým postižením vyžadujícím celodenní péči.¹⁰⁰

2.2 Podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli

Manželé, kteří se rozhodnout přijmout dítě do osvojení musí navštívit příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností (podle místa jejich bydliště), odbor sociálních věcí pracoviště sociálně-právní ochrany dětí, které má na starost

⁹⁷ Srov. tamtéž s. 20.

⁹⁸ Věk 18 let je horní hranicí pro možnost osvojení.

⁹⁹ Srov. KLIMEŠ, J., *Reakce na ambivalentní projekt* [online], s. 7, dostupné na: <http://jeronymklimes.web.park.cz/mojeprace/anotace_disertacni_prace.pdf>.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž.

náhradní rodinnou péči.¹⁰¹ Přidělená sociální pracovnice s nimi provede úvodní seznamovací a informační rozhovor o motivaci a představách o dítěti a bude je provázet celým procesem osvojení. Také páru předá všechny formuláře nutné vyřízení žádosti. Tyto formuláře se stanou základními materiály spisové dokumentace manželů.¹⁰²

Sociální pracovnice si s žadatelem sjedná další setkání a předá jim tento přehled okruhů k rozhovoru, které spolu proberou na druhé schůzce. Tato schůzka se zpravidla uskuteční v domácnosti žadatelů.

Mezi okruhy témat řadíme následující:¹⁰³

- bytové podmínky: podrobnější popis domácnosti, počet místností, vybavení, zda s nimi někdo bydlí ve společné domácnosti,
- původní rodina, dětství, dospívání: jací jsou či byli jejich rodiče, jaké je či bylo jejich manželství, jaký je a byl způsob jejich života, jejich zájmy, vzdělání, zaměstnání, zdravotní stav, zda mají žadatelé sourozence, jejich věk, stav, děti, kolikátý(á) v pořadí se narodili, sourozenecké vztahy v dětství a nyní, jak často se stýkají s rodiči, a se sourozenci, zda mají nějaké rodinné tradice,
- vzdělání, povolání, zaměstnání: jaké mají vzdělání, školy, kurzy, výcviky, jaké je jejich zaměstnání, pracovní funkce, pracovní doba, náročnost, zda jsou spokojeni se svým současným uplatněním, jejich měsíční příjem, případně kde pracovali dříve apod,
- zdravotní stav - v dětství, dospívání, prodělané choroby, úrazy, operace, zdravotní stav dnes, zda chodí k nějakému odbornému lékaři, zda užívají léky, apod,
- zájmy, koníčky, volnočasové aktivity, přátelé, kamarádi,
- povaha žadatelů,
- vzhled: výška, váha, typ postavy, barva očí, vlasů a pleti,

¹⁰¹ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 74.

¹⁰² Srov. *tamtéž*, s. 75.

¹⁰³ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Žadatelé o NRP : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

- manželství, vztah, rodina: kdy a za jakých okolností se seznámili, kdy uzavřeli manželství, zda spolu bydleli již před svatbou, jak hodnotí svůj vzájemný vztah, jak společně tráví volný čas, jejich společné zájmy, aktivity, dovolené, zda se jedná o první manželství, v případě, že ne, tak jaké bylo dřívější manželství, důvody k rozvodu apod,
- děti: zda a kolik mají dětí, vlastních, osvojených, v pěstounské péči, jejich věk, povaha, zdravotní stav, školy, zájmy, kolik s nimi tráví času, co s nimi podnikají,
- motivace a představy o náhradní rodinné péči – žadatelé by si měli pečlivě rozmyslet, co je přivedlo k myšlence náhradní rodinné péče, jakou mají představu o tom, zda měli možnost se s někým o náhradní rodinné péči poradit - odborníci, instituce, známí, dále zda o tom hovořili se svou rodinou, jaký je jejich názor, zda jim bude někdo s výchovou dětí pomáhat, jak to podle nich přijme širší okolí, zda mají nějakou zkušenost s výchovou dětí, co mohou dítěti nabídnout, jaká mají očekávání,
- představy o dítěti: věk, pohlaví, etnikum, zdravotní stav, intelekt,
- cokoliv, co se domnívají, že je důležité nebo je dále zajímavá.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli. **Spisová dokumentace obsahuje:**¹⁰⁴

- a) *žádost, v níž jsou obsaženy osobní údaje žadatelů, jimiž jsou jméno, popřípadě jména, datum narození a místa trvalého pobytu,*
- b) *doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky,*
- c) *opis z evidence rejstříku trestů,*

¹⁰⁴ § 21, odst. 3, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

d) zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem - posudkový lékař krajského úřadu nemusí na základě dodaných lékařských zpráv žadateli jejich žádost doporučit. Posouzení potřebnosti psychiatra náleží pouze na posouzení posudkového lékaře,¹⁰⁵

e) údaje o ekonomických a sociálních poměrech,

f) písemné vyjádření žadatele, zda:

souhlasí s tím, aby v případě marného pokusu o zprostředkování osvojení krajským úřadem a MPSV byl zařazen do evidence Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí za účelem zprostředkování osvojení dítěte z ciziny,

nebo zda žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny.

g) písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení je oprávněn

zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,

kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci,

h) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, jestliže krajský úřad považuje takovou přípravu za účelnou,

i) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení.

Jakmile sociální pracovnice shromáždí všechny dostupné materiály spisové dokumentace, a to vč. záznamu z návštěvy v místě bydliště žadatelů, předá je krajskému úřadu. Jelikož se jedná o správní řízení, platí pro postoupení správní lhůty stanovené zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Žádost by měla být postoupena neprodleně, zpravidla je předávána do 1 měsíce. Krajský úřad realizuje posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem, přípravu na přijetí dítěte a psychologické vyšetření.

¹⁰⁵ Srov. GABRIEL, Z., NOVÁK, T., *cit. d.*, s.76.

2.3 Odborné posouzení na krajském úřadě s rozhodnutím o vhodnosti či nevhodnosti zařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli

Pro pokračování procesu zařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, musí žadatelé projít odborným posuzováním pro účely zprostředkování osvojení.

Odborné posuzování zahrnuje:

a) *Posouzení dítěte a žadatele,*¹⁰⁶

U dětí se posuzuje úroveň jejich tělesného a duševního vývoje, včetně specifických potřeb a nároků dítěte. Hodnotí se také vhodnost NRP a jejich forem.

U žadatelů se posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě, výchově dítěte, motivaci, která vedla k žádosti o osvojení dítěte. Zdravotní stav nesmí bránit také stabilitě manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte.

b) Zhodnocení přípravy na přijetí dítěte do rodiny. Příprava zahrnuje posouzení zdravotního stavu žadatele, psychologické vyšetření, o cílech, principech a součástech odborného posouzení se blíže zmiňuji níže,¹⁰⁷

c) Vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte do rodiny, pokud jsou jej schopny, s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,¹⁰⁸

d) Posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,¹⁰⁹

¹⁰⁶ § 27, odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁷ Srov. § 27, odst. 1, písm. b, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁸ Srov. § 27, odst. 1, písm. c, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁹ Srov. § 27, odst. 1, písm. d, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

e) Zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost. Bezúhonný člověk je ten, kdo nebyl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na náležitou výchovu dítěte žadatelem.¹¹⁰

Podle zákonné úpravy ustanovení par. 27 odst.1 písm.b zákona č.359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny.¹¹¹

Kurz přípravy na přijetí dítěte do rodiny zajišťuje krajský úřad (dále jen „KÚ“). Realizaci může zajistit pověřená osoba, pokud má příslušné pověření k převzetí zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli k přijetí dítěte do rodiny. Kurzu se účastní jak odborníci, kteří s žadatelem hovoří a ujasňují jim důležité otázky, tak osvojitelé, jež se s žadatelem dělí o své zkušenosti, zodpovídají jim na dotazy a radí jim.¹¹²

Účelem kurzu je hlavně poskytnutí potřebných znalostí o osvojení žadatelům, rozbor aktuální situace a speciálních potřeb dětí žijících mimo původní rodinu, náhled do budoucího života s osvojeným dítětem, utřebením si předpokladů a motivací pro přijetí dítěte a opětovné zvážení toho, jaké dítě chtějí žadatelé přijmout.¹¹³

Kurz probíhá formou tématických nebo výcvikových přednášek a sezení ve skupinách. Příprava je ze zákona povinná. Přípravu realizuje KÚ zpravidla prostřednictvím právnických a fyzických osob, které jsou k tomu pověřeny. Žadatelé si sami musí uhradit dopravu, stravování a ubytování.¹¹⁴

Žadatele o osvojení si při přípravě na přijetí dítěte do rodiny projdou dvěma fázemi přípravy. První fáze přípravy je rozdělena na dvě části a to úvodní

¹¹⁰ Srov. § 27, odst. 1, písm. e, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹¹ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹¹² Srov. MATEJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha, Portál 2002, s. 24

¹¹³ Srov. tamtéž.

¹¹⁴ Srov. tamtéž.

setkání žadatelů o NRP (společně se tedy připravují žadatelé o pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu i osvojení), a psychologické vyšetření žadatelů. Ve druhé fázi se již připravují jen žadatelé o osvojení.

Krajský úřad Olomouckého kraje (dále je „KÚOK“) realizuje přípravu zcela odděleně od příprav pěstounů již od počátku. Minimální délka úvodního setkání je 8-10 hodin, KÚOK má však rozsah hodin věnovaný žadatelům mnohem vyšší. Setkání mohou probíhat formou vícedenních setkání např. odpoledne nebo v podobě zkráceného víkendu.

Pokud úvodní setkání žadatelů probíhá ve dvou dnech, první den se uskuteční seznámení žadatelů s vedením kurzu a seznámení žadatelů mezi sebou. Proberou se témata jako je cíl přípravy, struktura přípravy a vysvětlí se žadatelům celý proces zprostředkování NRP. Druhý den se hovoří na téma formy NRP, právních aspektů NRP, psychologie dítěte v NRP, specifika péče o dítě v NRP a současný stav NRP v příslušném kraji. Do druhého dne je zařazena i interaktivní část, kde žadatelé s vedoucími kurzu proberou svá budoucí očekávání, své obavy a motivaci k podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli.

Výstupem ze setkání je zpráva o průběhu úvodních setkání. Zprávu vypracovává odpovědný pracovník KÚ nebo organizace pověřené zajištěním úvodního setkání. Zaměřuje se v ní především na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadatelí a upozorňuje v ní na případnou oblast, které by měl vyšetřující psycholog věnovat pozornost.¹¹⁵

Náplní druhé části přípravy na přijetí dítěte do rodiny je psychologické vyšetření psychologem KÚ. Žadatelé na něj nejdou z vlastní vůle, obávají se jej, ale bez jeho podstoupení by se proces zprostředkování zastavil. Výsledek má říci, jestli je daný pár pro osvojení dítěte vhodný či nikoliv. Má posoudit také stabilitu páru. Výjimečné můžeme vidět v tom, že se posuzuje manželská dvojice, nikoli jednotlivci.¹¹⁶

¹¹⁵ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Doporučený metodický rámeček MPSV pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹¹⁶ Srov. KLIMEŠ, J., *Reakce na ambivalentní projekt* [online], s. 8, dostupné na: <http://jeronymklimes.web.park.cz/mojeprace/anotace_disertacni_prace.pdf>.

Cílem této části přípravy by měla být možnost vyloučit v počáteční fázi příprav žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou v kontraindikaci pro náhradní rodinnou péči. Mělo by být zaměřeno diagnosticky. Podkladem pro posouzení je zpráva o průběhu úvodních setkání. Při zjištění rizik neslučitelnými s NRP nepokračují žadatelé dále v přípravě.¹¹⁷ *Kontraindikovány jsou osoby psychopatické, antisociální, necitlivé k potřebám dítěte, agresivní, alkoholici a osoby drogově závislé, osoby s nežádoucími výchovnými postoji, nadměrně úzkostné a egoistické, osoby obtížně adaptabilní, s neadekvátními výchovnými představami a nároky na dítě, také vážnější neurotické projevy.*¹¹⁸

Výsledek vyšetření, zohledňující zprávu z úvodního setkání, je sepsán psychologem. Ten do zprávy napíše jedno z následujících vyjádření:¹¹⁹

- DOPORUČUJI, kdy žadatelé pokračují ve skupinových přípravách,
- NEDOPORUČUJI, kdy žadatelé nejsou doporučeni pro NRP, nepokračují v přípravě,
- DOPORUČUJI s PODMÍNKOU, kdy žadatelé pokračují v přípravách a dle druhu podmínky je u nich sledován výkon v dané oblasti.

Druhá fáze přípravy na přijetí dítěte do rodiny je vedena zvláště pro žadatele o osvojení, zvláště pro žadatele o pěstounskou péči. Námětem jsou klíčová témata v NRP. v této fázi probíhají vícedenní setkávání skupin žadatelů, kde se předávají informace a žadatelé se více zapojují do interakce a zážitkových technik. Vyšetřující psycholog má možnost účastnit se kteréhokoliv z bloku příprav.¹²⁰

Žadatelé si odnášejí poznatky a prožitky z těchto témat přípravy:¹²¹

- charakteristika dětí v NRP,

¹¹⁷ MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravy k přijetí dítěte do rodiny : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹¹⁸ Srov. ŠINDLEROVÁ, T., Faktory ovlivňující umístění dítěte do NRP, *Průvodce náhradním rodinnou péčí*, č. 2/2003, s. 8.

¹¹⁹ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravy k přijetí dítěte do rodiny : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹²⁰ *Tamtéž.*

¹²¹ Srov. *tamtéž.*

- specifika péče o děti v NRP,
- péče o děti s chronickým či závažným postižením, s poruchami chování,
- zátěž v biologické rodině – závislost na návykových látkách, onemocnění, sociální vyloučení,
- biologická rodina v životě dítěte,
- sociálně-právní témata NRP,
- psychologie dětí v NRP – otázky identity dětí, vývojová psychologie,
- prožívání dětí,
- role náhradního rodiče v životě dítěte,
- řešení krizových situací,
- vlastní děti a rodina žadatelů,
- práce s historií dítěte,
- péče o etnicky odlišné děti,
- péče o sourozenecké skupiny,
- péče o dospívající děti,
- ochota spolupracovat a vyhledat pomoc,
- spolupráce s kojeneckým ústavem či jiným zařízením v kraji formou návštěvy žadatelů.

Výstupem z celé přípravy na přijetí dítěte do rodiny je závěrečná vyhodnocující zpráva o žadateli/žadatelích a o průběhu přípravy. Tuto zprávu opět vypracovává zodpovědný pracovník KÚ nebo organizace pověřené jeho pořádáním. Pokud proběhla návštěva v zařízení např. dětském domově, může o ní být ve zprávě záznam. Žadatelé mohou nahlédnout do spisové dokumentace a tím se seznámit se závěry přípravy. Vyhodnocující zpráva přípravy se stává novým podkladem pro odborné posouzení od 1. června 2006. Jeho výsledek je podkladem pro vydání rozhodnutí o zařazení žadatelů do evidence.

Příprava je ukončena psychologickou konzultací s psychologem KÚ, při které probíhá vyhodnocení absolvování přípravy a konečné připravenosti žadatelů k přijetí dítěte do rodiny. Uzavírá se také psychologické vyšetření v případech, kdy bylo ukončeno doporučením s podmínkou. Na KÚOK psycholog zpracovává podrobnou zprávu o psychologickém vyšetření, která obsahuje v závěru doporučující nebo nedoporučující stanovisko.¹²²

Přípravný kurz pro přijetí dítěte do rodiny si stanovil za svůj cíl poskytování dostatku odborných informací o specifikách NRP žadatelům, umožnění žadatelům vytvoření si odpovídající představy o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem nevlastního dítěte, získání informací o žadatelích, jejich chování a prožívání a jejich posouzení ve vztahu k možnému přijetí dítěte.¹²³

Pro nejefektivnější dosažení cíle a pro to, aby si žadatelé odnesli z přípravného kurzu co nejvíce důležitých informací, byly stanoveny principy vedení a pořádání kurzů k přijetí dítěte do rodiny, které tým odborníků pověřených vedením kurzu dodržuje. Mezi principy řadíme:¹²⁴

- přípravný kurz je veden týmem odborníků z různých disciplín s praxí v oblasti NRP,
- účastní se jej jak sociální pracovník jehož úkolem je posuzovat vhodnost zařazení žadatelů do evidence, tak psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost jejich zařazení do evidence,
- nezbytnost práce s žadatelovou širší rodinou spočívající v účasti vlastních dětí žadatelů např. na jednom víkendu s programem,
- průběh přípravy prováděn formou skupinového sezení, s možností individuální konzultace,
- účast stávajících osvojitelů na přípravě,
- žadatelé mají možnost vyjádřit se k průběhu přípravy KÚ,
- rozsah přípravy být v rozsahu 48 hodin, jeden běh pro maximálně 20 osob.

¹²² Srov. tamtéž.

¹²³ Srov. tamtéž.

¹²⁴ Srov. tamtéž.

Doba 48 hodin přípravy je pouze doporučená. Záleží na konkrétním KÚ jaký rozsah zvolí. z finančním důvodů a úsporných opatření jednotlivých KÚ se stává, že příprava proběhne jen ve 20 hodinách, což je dle mého názoru nedostačující. z pohledu žadatele to může znamenat, že nemusí leckterá sdělení do hloubky pochopit, nedostanou se mu všechny potřebné informace a především si žadatel nemusí vůbec uvědomit hlavní smysl zprostředkování osvojení, a tím je dle mého názoru zajištění dítěti blaha, lásky, péče a hlavně stabilního a harmonického rodinného prostředí dítěti. Odborníkům pověřeným vedením přípravy nemusí krátká doba kurzu postačit k vysvětlení všech potřebných náležitostí žadatelům, mohou opomenout např. zážitkové techniky a nemusí jim stačit ani k dostatečnému odbornému posouzení žadatelů.

Maximální počet osob ve skupině je také pouze doporučený. Menší skupiny mají výhodu v lepší komunikaci a prostoru pro vyjádření se žadatele. k velkým skupinám patří stejné nevýhody jako v případě slabé hodinové dotace kurzu.

Na závěr odborného posouzení krajský úřad zhodnotí všechny provedené důkazy a vydá rozhodnutí, kterým se žadatelé zařadí do evidence vhodných osvojitelů. Pokud v průběhu odborného posouzení krajský úřad zjistí kontraindikaci na straně žadatelů, pak vydá negativní rozhodnutí.

2.4 Čekání na dítě

Nejdélším obdobím celého procesu, které žadatelé zažívají je doba čekání na nabídku dítěte. Důležitým pravidlem a heslem je, že se nehledá vhodné dítě pro rodiče, ale hledá se nejvhodnější rodina pro konkrétní dítě. Na prvním místě je zájem dítěte. Právně volných dětí vhodných do osvojení je však minimum oproti obrovskému počtu žadatelů. i když přihlédneme k mnoha faktorům od bytové situace až po schopnost zajištění odpovídající léčby dítěti, stále zůstává ze stovek vhodných párů několik desítek těch opravdu nejvhodnějších. Nejspravedlivějším řešením je uspokojování žadatelů podle data podání žádosti,

tzn. kdo déle čeká, ten dostane dítě dříve. Přihlédnutí k této době je aktuální u žádostí o osvojení zdravého kojence většinového etnika. K době čekání se nepřihlíží, pokud jsou žadatelé ochotní přijmout etnicky odlišné či zdravotně znevýhodněné dítě. Čím jsou tedy nároky vyšší, tím se doba čekání prodlužuje. Doba čekání je také dána krajem, ve kterém pár bydlí. v jednom je více žadatelů, v druhém naopak méně.¹²⁵

Čas čekání se dá vyplnit mnoha aktivitami. Například se připravit na svou budoucí roli matky či otce, věnovat se sami sobě, partnerovi, rodině, svým koníčkům, čtení odborné literatury atd. Promyslet si vzhled dětského pokoje, kde bude postýlka nebo jaké bude mít ložní povlečení. Dobré je zkontaktovat se s rodinou, která již dítě v osvojení má.

Čekání na zprostředkování osvojení je pro žadatele často subjektivně velmi zatěžující, přesto se žadatelům nedoporučuje proces zprostředkování neadekvátně zkracovat. Za žádoucí se považuje minimálně doba odpovídající délce trvání fyziologického těhotenství. Důvodem je, aby si manželé prožili čekání na dítě tak, jako by se jim mělo opravdu narodit a důkladně se připravili na velkou změnu v jejich životě.

V případech, že žadatelé jsou připraveni přijmout dítěte ve věku do jednoho roku věku, majoritního etnika, bez zdravotních a jiných handicapů, může se stát, že doba než dojde k převzetí dítěte, bude i několikaletá. v takovém případě zařazení žadatelé většinou pasivně očekávají zprávu, že byli vytipováni. Někteří kontaktují příslušný krajský úřad a táží se, zda jejich žádost je stále v řízení. Jako aktuální nedostatek v této problematice vidím absenci jakékoliv práce s těmito dlouho čekajícími žadatelé. Před zařazením do evidence KÚ se s nimi pracuje intenzivně. Jak a jestli s nimi pracovat i poté, zákon nijak neošetřuje. Záleží opět na postoji jednotlivých úřadů, jak se na tyto žadatele zaměří. Problémem ovšem je nedostatek finančních prostředků a především lidských kapacit. Některé KÚ se snaží si alespoň 1x za dva roky s žadatelé sjednat schůzku, popovídat si s nimi, zjistit si, co se u nich změnilo, atd. Praktickým příkladem může být například zjištění, že u páru probíhá krize jejíž důvodem je nenaplnění manželství. Vizi do budoucna bych viděla v úpravě zákona. Navrhla bych, aby se každý KÚ jeden den v měsíci zaměřil na práci s dlouho čekajícími žadatelé. Také by nebylo od věci

¹²⁵ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 84-85.

pořádat vzdělávací, sociálně-edukativní kurzy pro tyto žadatele. Schůzky i kurz bych směřovala k prevenci proti nepřipravenosti žadatelů k přijetí dítěte vinou dlouhé čekací doby a již zmíněné manželské krize. Pokud žadatelé čekají dlouho, může pro ně být velkým šokem, že se pro ně po čtyřech letech čekání našlo dítě. Jejich zažitý stereotyp se změní, což může mít i negativní následky ve vztahu k osvojení.

2.5 Postoupení spisové dokumentace na Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

Pokud se do tří let od zařazení žadatelů do evidence žadatelů o osvojení vedenou krajským úřadem nepodaří zprostředkovat žadatelům osvojení, jsou kopie jejich údajů z evidence zaslány Ministerstvu práce a sociálních věcí (dále jen „Ministerstvo“), a to do 15 dnů od skončení lhůty. Ministerstvo si tyto záznamy uloží do své evidence a žadatelé jsou v ní zařazení po dobu 6 měsíců. Pokud žadatelé vyjádřili souhlas se zařazením do evidence Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí, je kopie jejich údajů odeslána po této době Úřadu. Jakmile Ministerstvo zjistí, že ve své evidenci vede žadatele, kteří jsou vhodní pro osvojení dítěte z jejich evidence, neprodleně jim to oznámí. Budoucí osvojitelé mají právo se s dítětem seznámit a také mají právo požádat o vyřazení z evidence.¹²⁶ Poradní sbor doporučuje pro určité dítě vedené v evidenci Ministerstva vhodné žadatele vedené v evidenci Ministerstva.¹²⁷

¹²⁶ Srov. §§ 22 - 24, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁷ Srov. § 38, písm. b, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

2.6 Vyhledávání vhodných osvojitelů k určitému dítěti

V České republice je 14 krajů, to znamená 14 pracovišť náhradní rodinné péče se 14 evidencemi dětí nahlášených k osvojení a 14 evidencemi žadatelů vhodných stát se osvojiteli. Pokud poradní sbor daného kraje, o jehož funkci se zmiňuji níže, nedoporučí ze své evidence žadatelů osvojitele pro konkrétní dítě, rozešlou se kopie údajů o dítěti po ostatních 13 krajských pracovištích náhradní rodinné péče s žádostí o pomoc při vyhledání vhodných žadatelů. Poté poradní sbor daného kraje doporučuje pro dítě ze stejného kraje vhodné osvojitele z údajů o žadatelích, které mu byli zaslány z ostatních krajských pracovišť.¹²⁸

2.6.1 Poradní sbor a určení vhodných žadatelů jako možných osvojitelů

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí neznal termín poradní sbor až do své novely platné od 1. června 2006. Poradní sbor se skládá z odborníků působících v oblasti sociálně-právní ochrany, kteří vybírají žadatele pro převzetí dítěte do osvojení. Je poradním orgánem KÚ. Může doporučit k určitému dítěti vhodné osvojitele, a to v případě přítomnosti předsedy nebo jeho zástupce a nejméně dalších dvou členů.¹²⁹

Poradní sbor doporučuje pro určité dítě vedené v evidenci krajského úřadu vhodné žadatele vedené krajským úřadem v evidenci žadatelů. Hejtman kraje jmenuje a odvolává předsedu poradního sboru, jeho zástupce a ostatní členy poradního sboru. Sbor je složen z odborníků z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanců krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazeného na úseku sociálně právní ochrany. Poradní

¹²⁸ Srov. Krajský úřad Jihočeského kraje, *Zprostředkování náhradní rodinné péče* [online] <http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=371&par%5Blang%5D=CS>.

¹²⁹ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *cit. d.*, s. 88-89.

sbor má nejméně 5 členů a schází se neprodleně poté, co KÚ shledá vhodnost určitého dítě pro předání do osvojení.¹³⁰

Informaci o doporučení žadatelů poradním sborem, jako možných osvojitelů konkrétního dítěte, předá žadatelům KÚ. Poskytne jim potřebné údaje o dítěti a vyzve je ke zvážení situace a následné návštěvě dítěte. K návštěvě dítěte je žadatelům krajským úřadem odesláno tzv. *oznámení o vhodnosti*,¹³¹ na základě kterého je jim umožněn styk s dítětem. Pro rychlejší zprostředkování osvojení se oznámení o vhodnosti předává osobně žadatelům již v následující den po dni, kdy poradní sbor žadatele doporučí. Oznámení o vhodnosti je následně odesláno i písemně poštou. v místě pobytu dítěte žadatelé hovoří s pracovníky, kteří dítě důvěrně znají. První setkání je velmi důležité pro obě strany. v kojeneckém ústavu nebo dětském domově pár dětí vidí a je pro zdárný vývoj vzájemných vztahů je dobré, aby dítě navštěvovali častěji. Po důkladném a uváženém rozhodnutí a také po vyřízení potřebných formalit je domluven den převzetí dítěte do rodiny.¹³²

¹³⁰ § 38, písm. a, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹³¹ Srov. GABRIEL, Z., a NOVÁK, T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s.94.

¹³² Srov. MATEJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha, Portál 2002, s. 24-26.

3 Pomoc při přijetí dítěte do péče budoucích osvojitelů

Od doporučení vhodných žadatelů ke konkrétnímu dítěti prožívají žadatelé velmi důležité, ale i velmi náročné období, kdy je pomoc osob účastnících se procesu zprostředkování osvojení zcela nezbytná. Pro sociální pracovníky specializující se na oblast náhradní rodinné péče to zejména znamená předávání potřebných informací žadatelů, doprovázení manželů při prvním setkání s dítětem a podpora manželů, rodiny během období „adaptace“ až po osvojení dítěte.

V této kapitole popíšu konkrétní pomoc, která je nabízena budoucím osvojitelům při prvním setkání s dítětem, při podání žádosti o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, na podání návrhu o osvojení dítěte a obsah takové žádosti.

3.1 Přejchod dítěte do péče budoucích osvojitelů

Pro rychlé navázání kontaktu mezi žadatelem a dítětem probíhá po doporučení vhodných žadatelů ke konkrétnímu dítěti poradním sborem velice rychle řada úkonů. Nejdříve je nutné již zmíněné vyzvednutí si oznámení o vhodnosti a pak nastává návštěva dítěte. Jelikož je to pro žadatele zatím nepoznaný úkon, je dobré, když je na první návštěvu doprovodí sociální pracovnice.

Pokud se jedná o osvojení staršího dítěte, musí v první řadě dojít k seznámení dítěte s budoucími osvojiteli. Příprava na toto seznámení se doporučuje uskutečňovat v těchto fázích:¹³³

1. seznámení dítěte s přihlédnutím k jeho věku či mentální kapacitě se skutečností, že se pro něj hledá náhradní rodina a proč. Seznámení provádí

¹³³ *MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

odborný pracovník, kterým je vybraný člen multidisciplinárního týmu, v návaznosti na individuální plán dítěte a s přihlédnutím na vyhodnocení individuální situace konkrétního dítěte. Odborným pracovníkem je např. pracovník zařízení, psycholog, pracovník krajského úřadu, atd.;

2. seznámení žadatelů s informacemi o dítěti;
3. příprava odborným pracovníkem na seznamování se s dítětem;
4. seznámení dítěte s žadateli je podpořeno odborným pracovníkem.

Pro přechod dítěte do rodiny je důležité individuální posouzení situace konkrétního dítěte a rodiny. Myslí se tím zejména věk dítěte, vztahy a vazby v rodině, osobnost dítěte a jeho temperament, apod. v návaznosti na individuální posouzení lze proces přechodu dítěte do rodiny uskutečnit postupně v těchto krocích:¹³⁴

- 1-2 hodinová návštěva ústavního zařízení, kde dítě žije, žadateli,
- návštěva dítěte v ústavním zařízení, ukázka fotografií dítěti znázorňující domov žadatelů, společná procházka po okolí ústavního zařízení,
- návštěva dítěte u žadatelů doma po dobu 1-2 dnů,
- rozhovor žadatelů s odborným pracovníkem – probírají se jejich pocity, dojmy, obavy, mluví se o souhlasu nebo nesouhlasu s přijetím dítěte,
- rozhovor dítěte s odborným pracovníkem – probírají se obdobná témata jako s žadateli,
- přechod do rodiny.

Některé KÚ se snaží, aby přechod dítěte do rodiny proběhl co nejdříve bez toho, aby dítě zbytečně trávilo čas v ústavu místo pobývání v rodině. Proto pracovníci KÚ nachystají vše tak, aby žadatelé mohli navštívit dítě v ústavním zařízení do druhého dne od obdržení oznámení o vhodnosti.

¹³⁴ Srov. tamtéž.

3.2 Podání žádosti o předadopční péči a rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů

Pokud se žadatelé rozhodnou, že si dítě chtějí z ústavního zařízení vzít domů, musí nejdříve podat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů, tedy do předadopční péče.¹³⁵ Tato žádost se musí podat do 30 dnů ode dne, kdy bylo žadatelům doručeno písemné oznámení o vhodnosti.¹³⁶ O svěření dítěte zasílá obecní úřad obce s rozšířenou působností informaci příslušnému soudu do 15 dnů ode dne rozhodnutí.¹³⁷ Pokud se vše vyvíjí v nejlepším možném průběhu, mohou si žadatelé dítě z ústavního zařízení odvést domů již po druhé návštěvě.

V případě, že je si budoucí osvojitelé přivezou domů miminko, doporučují jim zdravotní sestry kojeneckého ústavu, aby se v prvních dnech pobývání s dítětem vyhýbali změnám. Vysvětlí jim, jak dosud probíhaly všední dny dítěte. Předá jim přínosné rady a objasní jim, proč je důležité, aby alespoň nakrátko zachovali co nejvíce z obvyklého prostředí a zkušeností dítěte. Dle pokynů zdravotních sester by budoucí osvojitelé měli dodržovat stejný rytmus a zavedený řád, používat stejné oblečení a povlečení, složení mléka a dalších jídel. Tak mohou dítěti zajistit hladkou a klidnou adaptaci na nový domov. Jelikož má pro malé děti velký význam čich, přinesou si budoucí osvojitelé z některých kojeneckých ústavů i nějaké oblečení nebo deky, které dítě používalo. Pro prevenci citové deprivace dítěte je jim doporučeno zavedení tzv. černé hodinky, tedy pravidelné doby, kterou budou trávit společně s dítětem, a kdy nebudou mít nic jiného na práci než spolu pobýt. Vynikajícím způsobem jak se tohoto zhostit je ustanovení si času objímání. Během takových důvěrných a tichých setkání s dítětem se hlouběji budoucí osvojitelé s dítětem vzájemně poznávají.¹³⁸

¹³⁵ Srov. § 19, odst. 1, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁶ Srov. § 24, odst. 3, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁷ Srov. § 19, odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ Srov. ARCHEROVÁ, C., *Dítě v náhradní rodině*, Praha, Portál 2001, s. 20-23.

Sociální pracovníci obecního úřadu obce s rozšířenou působností pracují s rodinou a sledují vývoj dítěte i po jeho svěření do péče budoucích osvojitelů. Jsou povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje, nejméně jednou za tři měsíce v období prvních šesti měsíců od svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů a poté nejméně jednou za šest měsíců, v souladu se zájmy dítěte. Tyto návštěvy probíhají na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jméno a příjmení sociální pracovnice, její další osobní údaje a vymezena činnost, kterou může vykonávat.¹³⁹

3.2.1 Náležitosti potřebné k vyřízení na základě rozhodnutí o svěření dítěte péče budoucích osvojitelů

K úspěšnému začlenění osvojovaného dítěte do nové rodiny je potřeba, aby osvojitelé ještě před podáním návrhu o osvojení dítěte k soudu, vyřídili několik formalit. Na základě potřeb každého dítěte vybírám úkony nezbytné pro každodenní život dítěte jako je zajištění lékařské péče, domluva návštěvy sociální pracovnice v místě bydliště žadatelů, nahlášení převzetí dítěte zaměstnavateli a povinná školní docházka. Vyřízení sociálních dávek není pro osvojitele podmínkou, ale pro finanční pomoc od státu je jejich obstarání nutností. Ze sociálních dávek, na které mohou mít osvojitelé nárok uvádím dávky státní sociální podpory a to přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek a porodné. z dávek nemocenského pojištění uvádím peněžitou pomoc v mateřství a ošetřovné.

Pokud si budoucí osvojitelé neví rady se sjednáním jakékoliv náležitosti či vyřízení sociálních dávek, mohou se obrátit přímo na sociální pracovníci obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Potřebné informace jim také poskytne jakýkoliv krajský úřad, občanská poradna, poradna pro rodinu, poradna pro matku a dítě, anebo mohou potřebné informace najít na internetových stránkách MPSV.

¹³⁹ Srov. § 19, odst. 5, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

3.2.1.1 Sjednání pediatrické péče dítěte

Ústavní zařízení, kde dítě pobývá, předá na adresu budoucími osvojiteli vybraného pediatra propouštěcí lékařskou zprávu a očkovací průkaz dítěte. Osvojitelé jsou poté povinni dostavit se s dítětem na lékařskou prohlídku. Soud při svém rozhodování přihlíží k prospívání dítěte po zdravotní stránce, proto si posouzení dětského lékaře vždy vyžádá. Je důležité se na prohlídky dostavovat, aby byla péče objektivně posouzena za celé období předadopční péče.¹⁴⁰

3.2.1.2 Návštěva sociální pracovnice v místě bydliště

Převzetí dítěte do péče se hlásí sociálnímu odboru v místě bydliště osvojitelů. Sociální pracovnice o převzetí bude již pravděpodobně vědět, ale nahlášení proběhnout musí. V době předadopční péče sociální pracovnice provede šetření a posudek z něj si vyžádá soud. Je proto důležité být s pracovnicí v kontaktu hned od počátku.¹⁴¹

3.2.1.3 Nahlášení zaměstnavateli

U zaměstnavatele se ihned převzetí dítěte hlásí. Na základě rozhodnutí o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo soudního rozhodnutí o osvojení lze uplatnit nárok jak na dávky nemocenského pojištění, tak na pracovní volno či úlevu na daních.¹⁴²

¹⁴⁰ Srov. BUBLEOVÁ, V., a VÁVROVÁ, A., *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online], s. 18-20, dostupné na: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

¹⁴¹ Srov. tamtéž.

¹⁴² Srov. tamtéž.

3.2.1.4 Zápis dítěte do kolektivního zařízení

Pokud je dítě školou povinné, je nutné s dostatečným předstihem, tedy ještě v preadopční péči, domluvit přijetí dítěte ve škole, do které jej chtějí osvojitelé umístit. Ve školském zařízení, kam dítě dochází z ústavu, se nahlásí nové školská instituce. Všechny potřebné dokumenty jsou nové škole tímto přeposlány.¹⁴³

3.2.1.5 Dávky státní sociální podpory

Řídí se zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. *Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu.*¹⁴⁴

Sociálními dávkami, o které si mohou budoucí osvojitelé na základě rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů zažádat dle tohoto zákona jsou rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, sociální příplatek a porodné.

Rodičovský příspěvek¹⁴⁵

Rodič pečující po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně o dítě, které je nejmladší v rodině má nárok:

a) do 24 měsíců věku dítěte na rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře tj. 11 400 Kč měsíčně. Čerpá jej po peněžitě pomoci v mateřství (dále jen „PPM“). O tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den,

¹⁴³ Srov. tamtéž.

¹⁴⁴ § 1, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁵ Srov. § 30, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

b) do 36 měsíců věku tohoto dítěte v základní výměře, tj. 7 600Kč měsíčně. Rodič musí splnit podmínku nároku na PPM nebo na nemocenské poskytované ve vztahu s porodem,

c) po PPM nebo od narození dítěte v případě, kdy nevznikl nárok na PPM v základní výměře, tj. 7 600 Kč měsíčně do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře, tj. 3 800 Kč měsíčně do 48 měsíců věku dítěte.

Přídavek na dítě

Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40.¹⁴⁶ Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte.¹⁴⁷

Sociální příplatek¹⁴⁸

Nárok na sociální příplatek je vázán na péči o nezaopatřené dítě a na vymezenou hranici příjmů v rodině za předchozí kalendářní čtvrtletí. Hranicí je 2,0násobek životního minima rodiny. Rozhodující je příjem rodiny, kdy s rostoucím příjmem sociální příplatek postupně klesá.¹⁴⁹ Zvyšuje v případech, kdy dítě je dlouhodobě těžce zdravotně postižené, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné, zřetel je brán také na zdravotní postižení nebo osamělost rodiče.

Porodné¹⁵⁰

Je jednorázovou dávkou přispívající na náklady související s narozením dítěte. Nárok na něj má rovněž osoba, která si vzala dítě mladší jednoho roku do

¹⁴⁶ §§ 17, zákon č. 362/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu České republiky na rok 2010.

¹⁴⁷ Srov. příloha č.1.

¹⁴⁸ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Sociální příplatek* [online], <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek>.

¹⁴⁹ Srov. příloha č.2.

¹⁵⁰ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Porodné* [online] <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>>.

trvalé péče, nahrazující péči rodičů. Je stanoveno pevnou částkou a to 13 000 Kč za jedno dítě.

3.2.1.6 Nemocenské pojištění

I osoba, která převzala dítě do péče na základě rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucího osvojitele je oprávněna požádat o tyto dávky:

- a) peněžitá pomoc v mateřství,
- b) ošetřovné¹⁵¹

Peněžitá pomoc v mateřství

Pokud byl budoucí osvojitel účasten pojištění nejméně 270 kalendářních dnů za poslední 2 roky před dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství a převzal dítě do péče nahrazující péči rodičů, má nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Podpůrčí doba je pro něj 22 týdnů a nástup na ní nastává prvním dnem převzetí dítěte do péče. Výše peněžité pomoci v mateřství za kalendářní den roku 2010 se rovná 60% denního vyměřovacího základu.¹⁵² u osob samostatně výdělečně činných (dále jen „OSVČ“) je podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství účast na nemocenském pojištění jako OSVČ po dobu aspoň 180 kalendářních dnů v posledním roce přede dnem počátku podpůrčí doby. Převzala-li žena do náhradní péče dvě a více dětí a stará se alespoň o dvě z těchto dětí, náleží jí tato dávka po dobu 31 týdnů. Peněžitá pomoc v mateřství se poskytuje nejvýše do 7 let věku osvojeného dítěte a to po dobu maximálně 31 týdnů.¹⁵³

¹⁵¹ Srov. § 4, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵² Srov. §§ 32 - 37, písm. a, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵³ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Nemocenské pojištění v roce 2010* [online], <<http://www.mpsv.cz/cs/7>>.

Ošetrovne¹⁵⁴

Pokud je budoucí osvojitel zaměstnan, má nárok na ošetrovne, pokud se stará o dítě mladší 10 let, protože:

- 1) onemocněno nebo utrpělo úraz,
- 2) zařízení, ve kterém je dítěti poskytována denní popř. týdenní péče, nebo škola jsou uzavřeny,
- 3) nemůže být z důvodu karantény v péči zařízení, ve kterém je dítěti poskytována denní popř. týdenní péče, nebo docházet do školy,
- 4) osoba, která o dítě pečuje o něj nemůže pečovat z důvodu nemoci, úrazu, porodu, hospitalizace jí samotné nebo nezletilého dítěte ve zdravotnickém zařízení.

Podpůrčí doba začíná čtvrtým dnem potřeby ošetrování nebo péče a činí nejdéle 6 kalendářních dnů nebo 13 kalendářních dnů, jde-li o osamělého rodiče, který má v trvalé péči aspoň jedno školou povinné dítě do věku 16 let. Výše ošetrovného za kalendářní den roku se rovná 65 % denního vyměřovacího základu.

3.3 Podání návrhu o osvojení dítěte

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Před jeho rozhodnutím musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v již zmíněné péči budoucích osvojitelů, a to na jejich náklad. v rámci této péče mohou být budoucí rodiče s dítětem pozváni na kontrolní psychologické vyšetření. z něj vyplyne, jak se mezi nimi vyvinuly vzájemné vazby. Po uplynutí doby předadopční péče si osvojitelé mohou zažádat k soudu o prosté, nebo je-li dítě starší 1 roku, o nezrušitelné osvojení.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Srov. §§ 39 - 41, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁵ Srov. MATEJČEK, Z., aj., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha, Portál 2002, s. 24-26.

K podání návrhu o nezrušitelné osvojení musí žadatelé připojit:¹⁵⁶

- kopii rodného listu dítěte,
- kopii rodného listu,
- kopii oddacího listu navrhovatelů,
- výpis z rejstříku trestů navrhovatelů,
- kopii rozhodnutí KÚOK o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli,
- kopii oznámení o vhodnosti stát se osvojiteli nezletilého dítěte,
- kopii rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností o svěřeni nezletilého dítěte do péče budoucích osvojitelů,
- potvrzení příjmů a pracovní hodnocení žadatelů,
- lékařské potvrzení o zdravotním stavu navrhovatelů,
- lékařská zpráva o zdravotním stavu dítěte – roční prohlídka,
- z odboru sociálně-právní ochrany dětí zprávu ze sociálního šetření a sdělení procesního stanoviska zaměstnance obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Soud má povinnost zjistit, na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření, jaký je zdravotní stav budoucích osvojitelů a jaké mají osobní dispozice a motivace k osvojení. S výsledky svého šetření musí seznámit osvojitele i zákonného zástupce dítěte. Je také povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky svého zjištění opět seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud si také vyžádá vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁵⁷ Před rozhodnutím poučí soud osvojitele o účelu, obsahu i důsledcích osvojení.¹⁵⁸ Rozhodnutím o osvojení vzniká nová, funkční rodina. Končí jí také veškerá práce sociálních pracovníků s osvojitelskou rodinou a vyhledání další pomoci od pracovníků je na dobrovolné bázi osvojitelů.

¹⁵⁶ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Přílohy k podání návrhu na nezrušitelné osvojení : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹⁵⁷ Srov. § 70, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.*

¹⁵⁸ Srov. § 68, písm. a, *zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.*

3.4 Náležitosti potřebné k vyřízení po osvojení dítěte

Po rozhodnutí soudu o osvojení dítěte je nutno, aby osvojitelé vyřídili několik náležitostí. Pro bezproblémové začlenění dítěte do společnosti vybírám úkony jako je registrace dítěte u zdravotní pojišťovny, přihlášení dítěte k trvalému pobytu, návštěva matriky ohledně změn v rodném listě osvojeného dítěte, vyřízení cestovního pasu dítěti.

Pokud si osvojitelé neví rady se sjednáním jakékoliv náležitosti, mohou si nechat poradit na jakémkoliv obecním úřadu obce s rozšířenou působností či KÚ. Potřebné informace mohou nalézt také na internetu.

3.4.1 Registrace dítěte u zdravotní pojišťovny

Při propuštění dítěte z instituce dostanou osvojitelé také jeho kartičku zdravotní pojišťovny. Všeobecná zdravotní pojišťovna je nejčastější pojišťovnou, u které bývají děti registrovány. Na základě pravomocného rozhodnutí soudu o svěření dítěte do osvojení je možné přeregistrovat dítěti zdravotní pojišťovnu.

159

3.4.2 Přihlášení dítěte k trvalému pobytu

Místo trvalého pobytu občana je zvolená adresa člověka, nejčastěji podle toho, kde se zdržuje jeho rodina, rodiče, kde bydlí nebo pracuje. Trvalý pobyt smí být jen jeden. Za dítě mladší 15 let oznámí jeho trvalý pobyt nebo jeho změnu zákonný zástupce, tj. osvojitel.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Srov. BUBLEOVÁ, V., a VÁVROVÁ, A., *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online], s. 18-20, dostupné na: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

¹⁶⁰ Srov. § 10, *zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů*.

3.4.3 Změny v rodném listu dítěte

Osvojitelé mají právo do 6 měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, nejpozději však do dosažení zletilosti osvojenec, zvolit osvojeci souhlasným prohlášením před matričním úřadem jiné jméno, popřípadě jména, než to, které má zapsáno v matriční knize. Má-li zapsáno pouze jedno jméno, mohou mu zvolit druhé. Je-li osvojenec starší 15 let, připojí k prohlášení jeho souhlas, bez něhož ke změně jména nebo zvolení jiného nebo druhého jména nemůže dojít.¹⁶¹ Zánik, nebo zrušení osvojení nemá vliv na jméno, popřípadě jména, osvojenec.¹⁶²

Jelikož dítě získává příjmení osvojitele automaticky,¹⁶³ je třeba dostavit se na rodnou matriku s pravomocným rozhodnutím soudu, aby mohla být provedena změna v rodném listu dítěte. Osvojitelé jsou zapsáni na místě rodičů. Důležitým poznatkem je, že zápis se v matrice neškrťá. Proveďte se formou opravy. z toho plyne právo dítěte nahlédnout po dosažení plnoletosti do svého záznamu v matrice a následné zjištění jmen biologických rodičů.¹⁶⁴

3.4.4 Změna rodného čísla

Jedná se o změnu koncového čísla. Změna se provede na místě, které přidělilo původní rodné číslo. Podkladem pro změnu je rodný list dítěte.¹⁶⁵ *Nové rodné číslo se přidělí dítěti po rozhodnutí o nezrušitelném osvojení.¹⁶⁶*

¹⁶¹ § 64, odst. 1, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁶² § 65, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁶³ Srov. § 71, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁴ Srov. BUBLEOVÁ, V., a VÁVROVÁ, A., *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online], s. 20, dostupné na: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž.

¹⁶⁶ § 17, odst. 2, písm. c, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

3.4.5 Cestovní pas

*Za občana mladšího 15 let podává žádost zákonný zástupce.*¹⁶⁷ Po rozhodnutí o nezrušitelném osvojení si osvojitelé mohou nechat zapsat dítě v pase.¹⁶⁸ Doba vystavení cestovního dokladu s dobou platnosti jeden rok je týden, doba vystavení cestovního dokladu s dobou platnosti pět let je 30 dnů.¹⁶⁹

U mezinárodního osvojení zajistí cestovní doklad Úřad ve spolupráci se zařízením a opatrovníkem nebo poručníkem. Vystavení cestovního dokladu je bezplatné. Cestovní doklad vystavuje příslušný městský úřad v místě trvalého bydliště dítěte. Žadatel může požádat Úřad o zprostředkování vystavení cestovního dokladu s dobou platnosti buď jeden rok nebo pět let. Žadatelé mohou požádat o vystavení plné moci a souhlasu k vydání nového pasu, v případě uplynutí platnosti cestovního pasu dítěte dříve než bude osvojeno. O vystavení plné moci a souhlasu musí budoucí osvojitelé požádat nejpozději 3 měsíce před uplynutím platnosti stávajícího cestovního dokladu. o nový cestovní doklad pak mohou požádat prostřednictvím zastupitelského orgánu ČR, doporučuje se nejpozději dva měsíce před uplynutím platnosti stávajícího cestovního dokladu.¹⁷⁰

¹⁶⁷ § 17, zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁸ Srov. BUBLEOVÁ, V., a VÁVROVÁ, A., *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online], s. 20, dostupné na: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

¹⁶⁹ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

¹⁷⁰ Srov. tamtéž.

4 Doprovod rodiny s osvojeným dítětem

Důvodem zařazení této kapitoly do práce je má vlastní zkušenost se selháním výchovy dítěte osvojiteli. Výsledkem tohoto pochybení je odchod dítěte z rodiny a odcizení se osvojitelům. Osvojenec není schopen vytvořit si stabilní partnerský vztah, protože v dětství došlo k zanedbaní jeho citové deprivace.

Osvojitelé se pro osvojení si dítěte mohou rozhodnout z mnoha důvodů. Jedním z nich může být potřeba nenaplněné rodičovské identity. Bezdětní manželé si s sebou nesou určité stigma, které je doprovází i v pracovním životě. Příkladem může být výběr dovolených při pracovní poradě, kdy jsou upřednostňováni zaměstnanci s dětmi. Rodiče motivováni potřebou naplnění jejich vlastní identity mají poté snahu tuto těžce nabytou rodičovskou roli chránit a fakt osvojení utajit. Jejich život je pak ve znamení napětí a strachu z prozrazení.¹⁷¹

Jako prevenci vůči selhání osvojitelské rodiny vidím spolupráci se škálou odborníků z různých oblastí od rozhodnutí o osvojení dítěte až po jeho dospělost. Tato spolupráce je však od momentu osvojení dítěte dobrovolná a záleží na osvojitelích, jestli nabízené pomoci široké řady specialistů využijí.

Přijetí vlastní identity souvisí často u osvojených dětí s problematikou oznamování pravdy o jejich původu. Vzhledem k tomu, že často v těchto oblastech osvojitelé hledají pomoc a podporu u odborníků, v následující kapitole se věnuji právě těmto tématům.

4.1 Budování identity dětí v náhradní rodině

Vysvětlit budoucím osvojitelům, že náhradní rodičovství není stejné jako biologické je stále těžší úkol, který musí hlavně sociální pracovníci v době intenzivní práce s žadateli o osvojení plnit. Důsledkem nedostačujícího objasnění

¹⁷¹ Srov. NOVÁK, T., Kdo jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu?, *Právo a rodina*, 11/2009, s. 21.

tohoto úkolu žadatelům o osvojení v rané fázi jejich přípravy na přijetí dítěte do rodiny může být selhání výchovy osvojitelů. Důvod selhání této výchovy spočívá v tom, že procesy probíhající v biologickém rodičovství u toho náhradního jednoduše nejsou přítomny.

Rozhodnutím o osvojení dítěte končí veškerá povinnost pomáhat rodině ze strany sociálních pracovníků, u osvojence se mohou objevovat problémy s identitou vedoucí k rodinným problémům. Nejčastějším problémem je porucha identity u dítěte.¹⁷²

Identita u dítěte vzniká stálým opakování vět typu „Já jsem ten, který(á)...“ Konstatováním může být nejchytřejší ve škole, nejlepší ve fotbale, atd. Tato identita je tvořena vzpomínkami na různé události v jeho životě např. na komunikaci s učiteli, s rodiči či přáteli.¹⁷³

Jako pomůcku pro budování identity dítěte vydalo v roce 2006 MPSV spolu s PhDr. Jeronýmem Klimešem, Ph.D. příručku „Moje album“. Jedná se o knihu určenou jenom dítěti, do které si může spolu s rodiči psát důležité události z jeho života. Dítě by si knihu mělo vyplňovat samo, aby si později bylo vědomo vzpomínek na společný čas strávený nad touto knihou s rodiči. Vyplňování předpokládá pravidelnost, stále stejné prostředí, klidnou atmosféru a přesně vyhrazený čas, nepřerušovaný jinými událostmi. Práce na životním příběhu se může stát výzvou pro použití mnoha technik, od kreslení až po tvorbu rodokmenu, atd.¹⁷⁴

Knihy je koncipována jako přehled základních témat, kterými by se rodiče společně s dítětem měli zabývat. Témata se však mohou rozvinout a obohatit o mnohá jiná, pro dítě důležitá, odvětví. k jednou vytvořeným či vyplněným tématům je vhodné se opakovaně vracet, doplňovat je a aktualizovat. Cílem knihy je, aby dítě v představách o své minulosti nemělo výraznější nesrovnalosti, které

¹⁷² Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 1, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

¹⁷³ Srov. tamtéž, s. 2.

¹⁷⁴ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Několik rad a doporučení, Moje album*, s. 41.

by jej mohly nepříjemně překvapit. Práce na knize života by měla získat postupně deníkovou formu.¹⁷⁵

Do knihy si dítě zapisuje co o sobě ví, tedy jméno, příjmení, místo narození, nejranější zážitek, který si pamatuje, údaje o biologických i náhradních rodičích, o sourozencích, ostatních příbuzných. Může si do ní vlepovat fotografie, dopisy, schovat si do ní své osobní věci, zaznamenat si v ní zprávy ze setkání s biologickou rodinou i dalších důležitých událostí, popsat si místo, kde žije, kde žilo předtím, kam teď chodí do školy, jaké má záliby a mnoho dalších věcí.¹⁷⁶

Knihy je rodiči i odborníky na jedné straně přeceňována, na druhé nedoceňována. Záleží na konkrétních rodičích, jestli se do vyplňování knihy spolu s dítětem pustí.¹⁷⁷ Při práci s knihou je rodičům nabízena pomoc odborníků, kteří jim mohou poradit s řešením aktuálně vzniklé situace.¹⁷⁸

Poruchy identity¹⁷⁹

V minulosti neznámá porucha se však dnes objevuje i u běžné populace. Hledání své vlastní identity je u všech lidí nejintenzivnější v období dospívání a puberty. Jelikož rodiče nejsou odborníci, nedokáží poruchy správně určit a připisují je ve většině případů špatným genům dítěte. Výchova tím pádem selhává ne kvůli těmto špatným genům, ale kvůli selhání tvorby identity dítěte v předchozích vývojových obdobích. Pro správnou diagnostiku této poruchy by se měli osvojitelé obrátit na psychologa. Konzultace s ním pomůže osvojitelům s pochopením proč se porucha objevila a jak mohou napomoci k jejímu odstranění.

Subjektivně dítě prožívá poruchy identity jako pocit prázdna, úzkosti, neexistence své osoby, mívá pocity zbytečnosti, potřebu neustále s někým být, bojí se samoty. u těchto jedinců pozorujeme různé sebedestruktivní obranné

¹⁷⁵ Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 12, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

¹⁷⁶ Srov. Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Několik rad a doporučení, *Moje album*, s. 1-40.

¹⁷⁷ Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 12, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

¹⁷⁸ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Několik rad a doporučení, *Moje album*, s. 41.

¹⁷⁹ Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 3-4, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

reakce jako závislost na drogách, workoholismus, úchytky i extremismus. v mírnější podobě se objevuje touha po slávě a popularitě, egocentrismus, manipulativní chování. Osvojitelé si musí především uvědomit, že s touto poruchou sami nic nezmůžou a že ostatní lidé z řad odborné veřejnosti jim jsou připraveni pomoci. Pokud dítě propadne závislosti na nějaké návykové látce a pod jejím vlivem bude hledat svou identitu přes konání trestné činnosti, setkání se sociálními pracovníky se osvojitelé nevyhnou. Sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí s rodinou poté opět pracují a snaží se, aby se z rodiny stala znovu rodina fungující.

Rozdíly v genetice muže a ženy jsou asi tisíckrát větší než mezi dvěma muži rozdílné rasy. Proto když připíšeme poruchy identity právě nekvalitním genům, připravujeme se o možnost prevence těchto poruch, porozumění jim a jejich léčbě. Rodiče by tedy měli preventivně působit na zdravou identitu dítěte již v období před pubertou. Neměla by chybět očekávaná nebo zdravá reakce rodičů, která může bránit vzniku poruchy identity. Za nesprávné reakce, činy rodičů nebo aktivity lidí z okolí přispívající ke vzniku poruch můžeme považovat chybějící citovou reakci, nedostatek tělesného kontaktu a nezájem o dítě a jeho život. Aktuálním jevem je, že ubývá rodinných rozhovorů a rodiče častěji než dříve více hodnotí školu, kroužky.

Chybějící reakce se opětovně objevují u rodičů, kteří vychovávají dítě jiného etnika. Ku příkladu neromští rodiče rasovou odlišnost svého dítěte pouze pasivně uznávají, ale nepomáhají mu vytvořit si identitu korespondující s jeho původem. Vybudovat si vlastní svou vlastní osobnost je totiž daleko obtížnější u těch dětí, jenž jsou od svých náhradních rodičů rasově či etnicky odlišné. Společnost, v níž rodiče vychovávají své dítě, je notně rasistická. Mezi majoritní a romskou populací se za léta separovaného života vytvořila bariéra. Romské dítě si ale musí vytvořit svou romskou identitu, ne jinou, často je však zanecháno v tomto těžkém procesu osamocené, s mlčícími rodiči.

Rodiče romských dětí by při aktivním budování identity dítěte měli považovat za nutnost seznámit se s historií a kulturou Romů. Nejlepší je, když dítěti čtou romské pohádky, poslouchají s ním romskou muziku, seznamují ho s osobnostmi, které může mít dítě za vzor, navštěvují s ním romské kluby nebo berou na návštěvu ke svým romským přátelům. Podstatná je příprava dítěte na

vyrovnávání se s nespravedlivými předsudky a zátěžovými situacemi. Přijetí dítěte do osvojení bývá radostná událost, stejně tak by se měla jeho odlišnost přijmout jako dar a možnost poznat jinou kulturu, v níž si dítě vytvoří svou zdravou identitu.¹⁸⁰

4.2 Oznamování původu dítěti

Stále se objevují žadatelé, kteří necítí potřebu povědět dítěti pravdu o jeho původu. Nechtějí nic komplikovat a myslí si, že tím zjednoduší dítěti vstup do života. Takoví žadatelé ještě nejspíš nejsou na přijetí dítěte připraveni a potřebují více teoretické přípravy. Aby nedošlo k odtajnění osvojení v hádce či od třetích osob, měli by se rodiče seznámit s osudy jiných osvojitelů, aby pochopili, proč není možné původ zamlčovat. Proto jsou na přípravu k přijetí dítěte do rodiny zváni i současní osvojitelé. Pokud k oznámení původu dítěte dochází v neméně vhodné situaci, opětovné navázání důvěry bývá opravdu složité.¹⁸¹ Osvojitelé nemohou ani spoléhat na to, že se osoba dopouštějící se přestupku tím, že prozradí dítěti informaci o osvojení a ztíží tím péči nebo výchovu osvojitele, bude cítit vina.¹⁸² Takové osobě může obecní úřad obce s rozšířenou působností uložit pokutu do 50 000 Kč.¹⁸³

Zkušenost mnoha osvojitelů jednoznačně ukazuje, že dané téma je nejlepší s dítětem probrat v době dříve, než z toho má rozum. Biologické rodičovství začne dítě zajímat nejčastěji v předškolním či mladším školním věku. Za matku dítě považuje osobu, která se k němu mateřsky chová, otce ta toho, kdo se k němu chová otcovsky. o tom, kdo ho přivedl na svět příliš neuvažuje. Proto je nejlepší, když se dítěti vysvětlí, že některé děti se svým rodičům nenarodí, ale že si je oni vyberou. Základní sdělení této informace dítě většinou akceptuje.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 3.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s.6.

¹⁸² Srov. § 59, odst. 1, písm. e, *zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.*

¹⁸³ Srov. § 59, odst. 2, *zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.*

¹⁸⁴ Srov. NOVÁK, T., Kdo jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu?, *Právo a rodina*, 11/2009, s. 20.

Nejčastějšími důvody rodičů pro utajování osvojení jsou:¹⁸⁵

- 1) touha rodičů po klidu - důvodu dlouhodobé neplodnosti se rozhodli osvojit si dítě a tím, že dítěti nic neřeknou chtějí na toto období chtějí konečně zapomenout;
- 2) pocit nevyrovnání se s pocitem viny - v minulosti mohla matka podstoupit umělé přerušování těhotenství, které zapříčinilo neplodnost. Pocity viny se vyskytují jen v některých situacích, podle nálady matky. Nesmí však být tabu bránící hovoru s dítětem;
- 3) strach z reakce dítěte - neříkat dítěti pravdu, až z toho bude mít rozum. Informovat dítě již od raného věku, připomínat tuto radostnou událost a připojovat pokaždé nějaké detaily. Pro dítě to musí být triviální zpráva, jako že má deset prstů. Děti v mladším věku berou tento fakt vcelku klidně a rodiče si často uvědomí svůj přehnaný strach. Pokud rodiče nezačali oznamovat fakt osvojení, když bylo malé, je nezbytná konzultace s odborníky.

Oznámení o původu by mělo být sděleno dle rad sociálních pracovníků, tedy raději o prázdninách než v průběhu školního roku, v domácím prostředí, ve všední den než v den výročí a cíleně, tj. rozhovor vést s cílem povědět dítěti o osvojení.¹⁸⁶ Každé dítě by o sobě mělo vědět minimálně tolik, kolik o něm ví jeho vrstevníci.¹⁸⁷

Na otázku, kdo z rodičů má s rozhovorem původu dítěte začít, je jednoznačná odpověď. Začít by měl ten, koho situace méně dojíhá. Dítě totiž nepozná rozdíl mezi slzami štěstí a slzami smutku. Druhý rodič by měl být rozhovoru samozřejmě přítomen. Vhodné je posadit si dítě na klín, obejmou ho, pohladit, atd.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 6-7, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

¹⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 7.

¹⁸⁷ Srov. NOVÁK, T., Kdo jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu?, *Právo a rodina*, 11/2009, s. 21.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž.

Po neřízeném oznámení faktu osvojení např. při hádce se objevuje těchto 5 fází změny identity:¹⁸⁹

- 1) **Akutní šok charakterizovaný popřením či ignorováním sdělení.** Před dítětem najednou stojí ne biologičtí, ale adoptivní rodiče. Jsou stejní, ale zároveň pro dítě cizí. Dítě má pocit, že se vše neděje jemu, ale někomu jinému. Je to přirozená reakce, která se může dostat do fáze vypnutí emocionálního prožívání.
- 2) **Nespecifická obrana projevující se nárůstem energie, agrese.** Dítě si může vybit svou energii formou agrese na prvním člověku, kterého potká ještě předtím než začne racionálně uvažovat. Může trvat dlouhou dobu, než tato obrana vymizí.
- 3) **Specifická obrana obsahující hledání řešení, vyhledávání odborníků, uplácení, atd.** Starší dítě má vybudovanou větší identitu, kterou je v této dlouhé fázi nutno přebudovat. Často dítě netuší, co s ním bude, jestli už ho rodiče nemají rádi, pošlou ho do dětského domova nebo je moc zlobilo. Důležité je, aby se měl o koho opřít a aby se k němu chovali rodiče stále stejně jako doposud. V tomto stadiu se dítě snaží najít své biologické rodiče, zjistit proč jej opustili. Dítě také zajímá zatajovaná minulost přípravy na osvojení.
- 4) **Reaktivní deprese na bezmoc.** Dítě truchlí nad ztrátou svým biologických rodičů a přeorganizovává svůj život a buduje si svou novou identitu. Tento psychicky náročný proces nelze urychlit. Do šesti měsíců však sám od sebe odezní.
- 5) **Nová identita.** Tato fáze může dítěti přinést psychické následky. Dítě si muselo projít obdobím odcizení a znovu přijmout svou rodinu a její hodnoty. v této fázi potřeba, aby probíhala sociální práce s rodinou formou např. rodinné terapie. Dítě, jemuž není nijak v této fázi pomoheno se může cítit zranitelné, může svým chováním ubližovat sám sobě a může se proviňovat proti jiným lidem. Rodiče mohou pro prevenci psychických následků dítěte využít poradenství a služeb různých institucí. Potřebné informace poskytnou rodičům orgány sociálně-právní ochrany dětí, výchovní poradci na školách a preventisté sociálně patologických jevů, asistenti učitelů, aj.

¹⁸⁹ Srov. KLIMEŠ, J., *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti* [online], s. 6-8, dostupné na: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

Oznámení dítěti pravdy o jeho původu nemusí být vůbec těžkou zkouškou, ale naopak rodinu radostně stmelující událostí. Objevují se například i rodiny, kde dítě vyžaduje, aby se mu na dobrou noc vyprávěl příběh o jeho příchodu do rodiny.¹⁹⁰

4.3 Doporučení pro úspěšné osvojení¹⁹¹

Rodiče osvojeného dítěte si musí uvědomit, že na formování osobnosti dítěte budou mít vliv jeho genetické vlastnosti, a že dítě může tíhnout k zázemí, z něhož pochází. Narozené dítě není nepopsaným listem papíru, v jeho genetice je již napsáno, jaká bude jeho inteligence, nadání či temperament. Každé dítě je však jedinečné, má svou hodnotu, i když je odlišné.

Mezi faktory na straně rodičů, které vedou k úspěšnému náhradnímu rodičovství, bych zařadila následující. Rodiče dítěte vykazují rysy zdravé rodiny, jejich vztah je pevný, dokáží řešit vzniklé spory i problémy, jsou schopni zvládat své pocity, přijímat změny a vyrovnávat se s nimi. Oba rodiče by s adopcí měli plně souhlasit, aby nedošlo k tomu, že jeden z rodičů je váhavější a nemusí později přijmout rodičovskou roli. Rodiče jsou schopni přijímat své protichůdné emoce a přiznat si, že vůči dítěti mohou pociťovat nejen lásku, ale také hněv. Jsou také schopni odolávat i pocitům odmítnutí a jsou schopni rozpoznat, že odmítnutí vůči nim je způsobeno předchozími zážitky dítěte a není namířeno vůči nim. Zdravé osvojitelské rodiny by neměli před dítě stavět nedosažitelné cíle a měli by se spokojit i s malými krůčky vedoucími ke zlepšení. Prvořadou vlastností osvojitelů je sebeúcta tedy že mají rádi sami sebe. Rodiče jsou také otevření tomu, aby v případě potřeby vyhledali odbornou pomoc, která je jim z mnoha stran nabízena. Úspěšní rodiče budují rodinu na základě pevných hodnot, plynoucích z jejich osobního přesvědčení, a proto jsou schopni tolerovat vše neznámé, co je na jejich společné životní cestě s dítětem potká.

¹⁹⁰ Srov. NOVÁK, T., Kdo jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu?, *Právo a rodina*, 11/2009, s. 22.

¹⁹¹ Srov. PETROVÁ, E., Aby byla adopce úspěšná..., *Právo a rodina*, 11/2009, s. 22-23.

5 Mezinárodní osvojení a jeho zprostředkování

Jelikož se osvojení nejvíce přibližuje výchově dítěte v biologické rodině, je nejideálnější formou začlenění cizího dítěte do náhradní rodiny. Při zprostředkování osvojení se žadatelé mohou vyjádřit k tomu, jaké dítě by chtěli. Toto přání se většinou v průběhu procesu mění a ze svých požadavků mnohdy ustupují. Může se ovšem stát, že dětem, i když jsou vhodné do osvojení, se osvojení v ČR nepodaří zprostředkovat. Poté dochází ke zprostředkování osvojení dítěte do ciziny.¹⁹²

Na pracoviště náhradní rodinné péče se mohou žadatelé obrátit i s žádostí o zprostředkování osvojení dítěte pouze z ciziny. Jelikož je proces mezinárodního osvojení velmi složitý formální proces, jehož cílem je chránit nejlepší zájem dítěte, musí být s žadateli již od počátku konzultováno mnoho náležitostí. Aby mohlo k osvojení dítěte z ciziny dojít, je důležitá pomoc žadatelům jak ze strany sociálních pracovníků České republiky, tak i od těch v zahraničí. Sociální pracovníci jsou během celého procesu připraveni pomáhat žadatelům při zvládnání jednotlivých kroků procesu mezinárodního osvojení.

Zásadní funkci má v procesu mezinárodního zprostředkování osvojení Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který mohou žadatelé mj. přímo požádat o zařazení do jeho evidence osob vhodných stát se osvojiteli.

Pro nejlepší pochopení zásad mezinárodního osvojení se v této kapitole nejprve zaměřím na právní úpravu osvojení s mezinárodním prvkem, do které zahrnu důležité Úmluvy v oblasti ochrany dětí. První popíší Úmluvu o právech dítěte spolu s jejími zásadami a uplatněním, dále Evropskou úmluvu o osvojení dětí a Úmluvu o ochraně a spolupráci při mezinárodním osvojení. Úlohu Úřadu popíší dále spolu s osvojením dětí z ciziny do ČR. Osvojení dětí z ČR žadatelé z ciziny se také zprostředkovává, jeho popis ale přesahuje rámec mé práce, proto ho jen nastíním. Zmiňuji se však o něm důkladněji v mé absolventské práci s názvem Zprostředkování osvojení a osvojení dítěte v České republice.

¹⁹² Srov. WESTPHALOVÁ, L., Osvojení v mezinárodním kontextu, *Právo a rodina*, č. 6/2006, s. 4.

5.1 Legislativní rámec osvojení s mezinárodním prvkem

Jako základní nástroj umožňující osvojení dětí do zahraničí uvádím Úmluvu o právech dítěte (dále jen „Úmluva“), účinnou pro ČR od 1. ledna 1993. Úmluva je postavena na faktu, že předním hlediskem při činnostech spojených s dětmi má být soulad s nejlepšími zájmy dětí. v čl. 21 Úmluvy o právech dítěte je zakotven princip subsidiarity mezinárodního osvojení znamenající přednost umístění dítěte do rodiny ve státě původu dítěte a pokud se umístění nepodaří, hledat vhodnou rodinu pro dítě v zahraničí.

Dalším významným mezinárodněprávním nástrojem je Evropská Úmluva o osvojení dětí z roku 1967, která je účinná pro ČR od r. 2000. *Jejím cílem je harmonizace práva členských zemí Rady Evropy, aby pravidla osvojení byla obdobná v co nejširším počtu států Evropy.*¹⁹³

*Nejvýznamnějším nástrojem, upravujícím praxi mezinárodních osvojení, je Haagská Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která je pro ČR účinná od 1. června 2000. Je to základní dokument na poli mezinárodního osvojení, který vytváří vysoký standard ochrany dětí při mezinárodním osvojení. Jako každá mezinárodní smlouva je i tato Úmluva postavena na principu důvěry mezi státy. Stát původu odpovídá za to, že dítě je osvojitelné, že nebylo možné umístit je do náhradní rodinné péče v tomto státě, že mezistátní osvojení je v nejlepším zájmu dítěte, a že byly poskytnuty všechny souhlasy potřebné k osvojení dítěte, včetně informování a souhlasu dítěte samotného.*¹⁹⁴

5.1.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva byla jednomyslně přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů v listopadu 1989. Česká a Slovenská Federativní republika, podepsala Úmluvu první den její platnosti, dne 30. září 1990, a ihned ji ratifikovala. Česká republika je Úmluvou vázána ode dne svého vzniku, tedy od

¹⁹³ NOVÁKOVÁ, M., *Mezinárodní osvojení [online]*, dostupné na: <http://www.pestouni.cz/pestouni/clanky/cz/5/mezinarodni-osvojeni/>.

¹⁹⁴ Tamtéž.

1. ledna 1993. Úmluva je uveřejněna ve Sbírce zákonů ČR pod č. 104/1991 Sb. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mají respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti a jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti. Rodina má proto nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě má vyrůstat v rodinném prostředí v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a z důvodu jeho tělesné a duševní nezralosti je třeba mu poskytnout zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před i po narození. Při všech činnostech a opatřeních uskutečňovaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními a zákonodárnými orgány je předním hlediskem zájem dítěte.¹⁹⁵

*Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*¹⁹⁶ Již první článek Úmluvy je podstatný, jelikož nedefinuje začátek lidského života. Překračuje se tedy narození do prenatálního stadia, prakticky až k početí. Je zde však definován konec dětství, a to je v České republice osmnáct let. Dospělým se člověk může stát už v šestnácti letech, ale to jen ve výjimečných případech jako je těhotenství nezletilé dívky.¹⁹⁷

Každé dítě má právo na život.¹⁹⁸ Nejvíce bývá porušováno ve válce, v mírových podmínkách např. přírodními katastrofami, ale i nenávisť lidí proti etnicky či rasově odlišným lidem.¹⁹⁹

*Každé dítě má právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné.*²⁰⁰ Tato část Úmluvy přináší České republice značnou kritiku. ČR totiž odmítá zrušit jak anonymitu nezrušitelného osvojení, tak i odtajnění dárců buněk v rámci procesu asistované reprodukce.²⁰¹ Právo na nejlepší zájem je nejzávažnější z práv každého dítěte. Má být předním hlediskem při veškerých

¹⁹⁵ Srov. BUBLEOVÁ, V., *Vývoj dítěte v rodinném prostředí*, dostupné na: <<http://www.pestounskapece.cz/legislativa.php#minimum>>.

¹⁹⁶ *Úmluva o právech dítěte, čl. 1.*

¹⁹⁷ Srov. DUNOVSKÝ, J., *Sociální pediatrie*, Praha, Grada Publishing 1999, s. 57.

¹⁹⁸ Srov. *Úmluva o právech dítěte, čl. 6.*

¹⁹⁹ Srov. ONDRÁČKOVÁ, J., *Co je Úmluva o právech dítěte*, Praha, Český helsinský výbor 1996, s. 2.

²⁰⁰ *Úmluva o právech dítěte, čl. 7.*

²⁰¹ DUNOVSKÝ, J., *cit. d.*, s. 57.

postupech týkajících se dětí.²⁰² Zájem dítěte je většinou bezproblémově pochopen, horší je řešení situace dětí, kdy je nejlepší zájem chybně proveden. Jednoznačné rozhodnutí je často problematické a jeho prosazení ještě těžší, např. při volbě některé z forem náhradní rodinné péče. Nejlepší je, aby se na zájem dítěte dívalo jeho očima, respektovalo se jeho přání a potřeby.

K mezinárodnímu osvojení s přímo vztahuje článek č. 21. Tímto ustanovení pro státy, které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení platí, že.²⁰³

- a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány.
- b) uznávají, že osvojení ve vztahu k cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě.
- c) zabezpečí, aby dítě osvojené v cizí zemi mělo stejná práva jako v zemi původu.
- d) činí všechna opatření, aby osvojení v cizím státě nevedlo k neoprávněnému výdělku zúčastněných osob.

Pro zjišťování pokroku dosaženého smluvními státy při plnění závazků vyplývajících z Úmluvy byl zřízen desetičlenný Výbor pro práva dítěte. Smluvní státy se zavázaly prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů předkládat Výboru pro práva dítěte zprávy o opatřeních přijatých k provedení uvedených práv dítěte, a to do 2 let ode dne, kdy se staly smluvní stranou, a poté každých 5 let.

Výbor pro práva dítěte je zmocněn, aby vedl trvalý dialog o všech stranách zabývajících se rozvojem dětských práv. Výbor identifikuje nebezpečí ohrožující blahobyt dětí ve světě a hledá vhodná řešení konkrétních problémů.

Plnění Úmluvy o právech dítěte v rámci České republiky sleduje Rada vlády České republiky pro lidská práva, která je poradním orgánem Vlády České republiky.

Tři základní oblasti Úmluvy jsou obecně akceptovány jako zásada 3P. Je nutno chápat je jako vzájemně provázané požadavky na co nejlepší prospěch dítěte a také na jeho práva.

- Provision – zajišťování přežití a rozvoje dítěte.

²⁰² Srov. *Úmluva o právech dítěte*, čl.2.

²⁰³ Srov. *tamtéž*, čl.21.

*První oblast zajišťuje dítěti přístup ke všem zdrojům, metodám a službách, které podporují jeho tělesné, duševní a sociální blaho.*²⁰⁴

➤ Protection – ochrana dítěte.

Právy, které obsahuje druhý okruh jsou právo dítěte na ochranu před násilím, zanedbáváním, trýzněním, vykořisťováním, právo na ochranu dítěte zbaveného jeho rodného prostředí. Signatářské státy se zavazují poskytnout péči k přiznání dítěte jako uprchlíka. Duševně a tělesně postižené děti mají právo na důstojný a řádný život.²⁰⁵ Úmluva zdůrazňuje ochranu před vykořisťováním prostřednictvím dětské práce, před zneužíváním narkotických a psychotropních látek, před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. Smluvní státy přijímají opatření k zabránění obchodu s dětmi, únosům dětí a musí zabránit mučení dětí a nezákonné zbavení svobody dítěte.²⁰⁶

➤ Participation – účast na životě společnosti.

Tato oblast obsahuje právo dítěte vykonávat věci podle sebe, pokud je k nim kompetentní a vyjadřovat svůj názor k situacím, které se ho týkají. Pokud si není schopno vytvořit vlastní názor, musí mít svého zástupce.²⁰⁷ Do sféry participace patří také právo na svobodu projevu, na svobodu myšlení, svědomí, náboženství a také sdružování. v neposlední řadě dítěti nemůže být svévolně zasahováno do soukromého života.²⁰⁸

5.1.2 Evropská úmluva o osvojení

Evropská úmluva o osvojení dětí přijatá Radou Evropy dne 24. 4. 1967 a uveřejněná jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m.s., o přijetí Úmluvy o osvojení dětí.

*Tato úmluva se aplikuje pouze na dítě, které v době, kdy osvojitel žádá o jeho osvojení, ještě nedosáhlo 18 let a které není nebo nebylo ženaté/provdané a které ze zákona není považováno za zletilé.*²⁰⁹ Dále úmluva mimo jiné uvádí podmínky souhlasu s osvojením dítěte, vymezuje opětovné osvojení dítěte, uvádí

²⁰⁴ DUNOVSKÝ, J., cit. d., s. 58-59.

²⁰⁵ Srov. Úmluva o právech dítěte, čl. 19-23.

²⁰⁶ Srov. Tamtéž, čl. 32-37.

²⁰⁷ Srov. DUNOVSKÝ, J., cit. d., s. 60.

²⁰⁸ Srov. Úmluva o právech dítěte, čl. 13-17.

²⁰⁹ Evropská úmluva o osvojení, čl.3.

minimální a maximální věkovou hranici osvojitele či obsah šetření prováděného příslušným orgánem.

5.1.3 Úmluva o ochraně a spolupráci při mezinárodním osvojení

Byla přijata dne 29. 5. 1993 a byla vyhlášena jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. M.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Úmluva se používá v případě, kdy dítě, jehož obvyklé bydliště je v jednom státě, bylo přemístěno, je přemísťováno nebo má být přemístěno do jiného smluvního státu buď po svém osvojení ve státě původu manželi nebo jednou osobou s obvyklým bydlištěm v přijímacím státě nebo za účelem takového osvojení v přijímacím státě nebo státě původu.²¹⁰

Cílem úmluvy je:²¹¹

- a) vytvořit záruky toho, aby se mezinárodní osvojení uskutečňovala v nejlepším zájmu dítěte a respektovala jeho základní práva uznávaná mezinárodním právem,*
- b) vytvořit systém spolupráce mezi smluvními státy zajišťující, aby byli tyto záruky respektovány, a tak se předcházelo únosům, prodeji a obchodování s dětmi,*
- c) zabezpečit ve smluvních státech uznávání osvojení uskutečněných v souladu s úmluvou.*

Každý smluvní stát má povinnost určit ústřední orgán pro výkon povinností uložených úmluvou.²¹² Tímto ústředním orgánem pro Českou republiku byl určen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Ústřední orgány mají povinnost mezi sebou spolupracovat.²¹³

²¹⁰ Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, čl.2.

²¹¹ Tamtéž, čl. 1.

²¹² Srov. tamtéž, čl.6.

²¹³ Srov. tamtéž, čl.7.

5.2 Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

Orgánem příslušným ke zprostředkování osvojení do a z ciziny je v České republice Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Předchůdci Úřadu působili v Brně již od roku 1930. Tehdy zde byla založena Společnost pro mezinárodní právní ochranu mládeže (dále jen „Společnost“). Stěžejním posláním Společnosti bylo do 90. let 20.stol. vymáhání výživného ze zahraničí. Od roku 1998 je hlavní oblastí řízení o navrácení dětí podle Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Od roku 2000 platí zákon č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, kterým se Úřad stává orgánem sociálně-právní ochrany a je tímto zákonem pověřen zprostředkováním osvojení ve vztahu k cizině.²¹⁴ Úřad spoluprací s orgány nebo jinými subjekty, které jsou obdobnou činností pověřeny v cizině, zajišťuje získávání informací o novém rodinném prostředí pro dítě v cizině.²¹⁵

Mezinárodní osvojení Úřad provádí jen pokud je dítě osvojitelné, a to je v případě, že:²¹⁶

- rodiče dítěte dali souhlas s osvojením dítěte neznámými osvojiteli. Takový souhlas mohou dát rodiče nejdříve po šesti týdnech od narození dítěte. Souhlas s osvojením dávají rodiče před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany,
- soud zbavil rodiče rodičovské zodpovědnosti,
- soud rozhodl o nezájmu rodičů dle zákona o rodině,
- rodiče dítěte nejsou známi,
- se jedná o osiřelé dítě bez dalších příbuzných.

²¹⁴ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

²¹⁵ Srov. WESTPHALOVÁ, L., Osvojení v mezinárodním kontextu, *Právo a rodina*, č. 6/2006, s. 6.

²¹⁶ Srov. Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, *Metodika osvojení* [online], s. 1, dostupné na: <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/ Metodika_osvojeni.doc>.

5.3 Zprostředkování osvojení dětí ze zahraničí do České republiky²¹⁷

Rozhodnutím Úřadu jsou žadatelé zařazeni do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli vedeného Úřadem.²¹⁸ O zprostředkování osvojení mohou žádat Úřad manželé, i osoby žijící sami. v případě, že dítě osvojuje pouze jeden z partnerů, musí být prokázány podmínky pro osvojení i u druhého partnera, který sice dítě neosvojuje, ale bude s ním žít ve stejné domácnosti.²¹⁹ *Existence registrovaného partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.*²²⁰

O zprostředkování osvojení dítěte ze zahraničí je možno žádat dvěma způsoby a to:

1. výslovnou žádostí přímo o zprostředkování osvojení z ciziny, aniž by proběhlo zprostředkování osvojení dítěte v ČR,
2. udělením souhlasu žadatelem o zprostředkování osvojení v ČR se zařazením do evidence Úřadu. Zařazení proběhne jen v případě, že nedojde ke zprostředkování osvojení v ČR.

Po zařazení žádosti do evidence Úřadu začíná proces mezinárodního osvojení. Žadatelé musí oznámit Úřad konkrétní popis dítěte, které by chtěli osvojit, tj. věk, rasu, zdravotní stav, pohlaví, popř. zemi původu dítěte. Poté se Úřad obrací na členské státy Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Dokumentace žadatelů je na jejich náklady přeložena do jazyka daného státu a je odeslána na ústřední orgán vybrané země. Proces se již odehrává v žadateli určené zemi, která by žadatelům měla vybrat dítě. Materiály o dítěti jsou zaslány Úřadu a ten je pošle žadatelům. Sociální pracovníci jsou

²¹⁷ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

²¹⁸ Srov. § 25, odst. 3, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁹ Srov. Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, *Metodika osvojení* [online], s. 1, dostupné na: <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Metodika_osvojeni.doc>.

²²⁰ § 13 odst., zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

připraveni spolupracovat s žadateli a pomoci jim při zvládnutí jednotlivých kroků procesu mezinárodního osvojení.

Jakmile se žadatelé pro konkrétní dítě rozhodnou, nastává komunikace s ústředními orgány státu původu dítěte. Každý stát má své individuální podmínky tohoto úředního styku.

Cílem obou států však musí být stejné stanovisko k osvojení dítěte, a to, že osvojení dítěte žadateli je v nejlepším zájmu dítěte a že je možné jeho svěření do předadopční péče i následné osvojení dítěte žadateli.

Podstatným faktem je, že Úřad prozatím prakticky nezprostředkovává osvojení dětí z ciziny. Důvodem, jež uvádí Úřad, je velmi malý zájem českých žadatelů o osvojení dítěte z ciziny a obtíží ze strany států původu dítěte. Příčin však může být více. Zařadila bych mezi ně i značnou finanční náročnost osvojení si dítěte z ciziny, jelikož žadatelé, stejně jako je to v případě, kdy si chtějí osvojit cizinci české dítě, musí strávit určitou dobu s dítětem v místě jeho pobytu, tedy v zemi jeho původu. Tento pobyt si žadatelé hradí sami. Finance také vynakládají mj. na překlady originálních dokumentů pro úřady země původu dítěte. Pro vylepšení této nulové situace bych navrhla větší obeznamenost potencionálních žadatelů o osvojení s celým procesem osvojení dítěte z ciziny, včetně jeho finanční stránky.

5.3.1 Zprostředkování osvojení dětí z České republiky do zahraničí²²¹

Provádí se pouze v případě, že je dítě tzv. právně volné pro osvojení v souladu se zákonem o rodině. Žadatelé o osvojení nezletilé dítěte z ČR se s žádostí o zařazení do evidence obrací na Úřad prostřednictvím Ústředního orgánu přijímacího státu. Rozhodnutí o zařazení příp. nezařazení, se doručuje přímo do vlastních rukou žadatelů. Úřad provádí tzv. matching, čili výběr konkrétních žadatelů pro konkrétní dítě a pokud vhodné dítě najde, žadatelé

²²¹ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Matching a rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

navštíví dítě v zařízení, kde je umístěno. Po seznámení s dítětem je žadatel povinen Úřadu za jeho účasti sdělit, zda má v úmyslu převzít dítě do péče se záměrem ho v budoucnu osvojit nebo nemá a případně si podat žádost o svěření konkrétního dítěte do péče budoucích osvojitelů.

Po svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů probíhá práce s rodinou formou psaní zpráv ze šetření v rodině, tzv. follow-up reports. Sociální pracovník, pověřený v přijímajícím státě k vypracování takových zpráv, navštěvuje rodinu, sleduje, jak dítě v rodině prospívá a poskytuje rodině potřebné informace. Ke zprávě přikládá aktuální lékařskou zprávu dítěte a jeho fotografie spolu s ostatními členy rodiny.

Termíny pro vypracování zpráv o situaci dítěte jsou po:²²²

- 1 měsíci,
- 3 měsících,
- 6. měsících,
- 9. měsících,
- 12. měsících,
- 18 měsících,
- 24 měsících,
- 36 měsících,
- 48 měsících pobytu dítěte v přijímajícím státě.

Po 6 ti měsících umístění dítěte v přijímajícím státě a po předložení 3 zpráv mohou osoby, jimž je dítě svěřeno do preadopční péče, podat žádost k Úřadu na rozhodnutí o souhlasu s osvojením dítěte do ciziny.²²³

Potřeba pomoci sociálních pracovníků jak při seznamování žadatelů s dítětem, tak při spolupráci s českými úřady je pro žadatele nezbytná. Žadatelům

²²² Srov. MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, Vzájemná informovanost o postupu osvojení a opatření přijatá po jeho dokončení : *metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.*

²²³ Srov. Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, *Metodika osvojení* [online], s. 1-5, dostupné na: <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/ Metodika_osvojeni.doc>.

je také nabízena pomoc právníků, i dalších odborníků pro to, aby dobře porozuměli české legislativě. Při první návštěvě dítěte je dobré, aby žadatele sociální pracovnice doprovázela. Pokud se jedná o osvojení si staršího dítěte, je nutná i potřeba tlumočnicka. Dítě je na setkání připravováno a v praxi se tak stává, že k samotnému prvnímu setkání dochází v prostředí bezpečném pro dítě a za doprovodu pracovníků náhradní rodinné péče obecního úřadu obce s rozšířenou působností a klíčového pracovníka zařízení, aby situace pro dítě nebyla jakkoliv traumatizující.

Po seznámení se s dítětem jsou žadatelům nabízeny konzultace s přiděleným sociálním pracovníkem, při kterých se mohou probrat všechny úskalí mezinárodního osvojení a které mohou žadatelům pomoci s rozhodnutím, jestli si podají žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů. Pokud v rámci těchto konzultací zjistí pověřený sociální pracovník, že umístění dítěte v péči budoucích osvojitelů by nebylo v nejlepším zájmu dítěte, informují o tom Úřad. Ten neprodleně podnikne opatření potřebná pro ochranu dítěte.

Doprovázení dítěte sociálními pracovníky je poskytováno až do jeho odcestování s budoucími osvojiteli do zahraničí. Po odcestování však pomoc dítěti nekončí, jen se většina kontroly rodiny přesouvá na pracovníky v zemi původu žadatelů.

Závěr

Cílem mé práce bylo podat ucelený přehled o pomoci, která je poskytovaná žadatelům v celém procesu zprostředkování osvojení a dále po přijetí dítěte do nové rodiny. Chtěla jsem se věnovat i přijetí vlastní identity dítěte a s ní související problematikou oznamování pravdy o původu dítěte. Také jsem se chtěla pokusit nastínit problematiku mezinárodního osvojení, jelikož i u ní je nezbytný doprovod mnoha odborníků.

Ještě před začátkem celého procesu zprostředkování osvojení musí být zájemce o přijetí dítěte do osvojení informován o postupu při podávání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli. Pro pochopení úlohy rodičů, kteří jsou osvojiteli je rovněž nezbytné, aby byly zájemci předávány veškeré informace související s přijetím cizího dítěte za vlastní. Předání všech těchto informací považuji za zásadní pro pokračování v procesu zprostředkování a následném osvojení. Zájemcům jsou také upozorněni pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany na nezbytnost dlouhodobé a zodpovědné úvahy o vyzrálosti pro rodičovskou roli. Od samotného podání žádosti jsou žadatelé o osvojení doprovázeni odborníky z řad sociálních pracovníků, psychologů, terapeutů, aj.

Před zařazením žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli vedenou krajským úřadem, musí žadatelé projít odborným posouzením jehož částí je příprava na přijetí dítěte do rodiny. Příprava je ze zákona povinná a je rozdělena na dvě části. První je úvodní setkání žadatelů o náhradní rodinnou péči, druhá je psychologické vyšetření žadatelů. v praxi však záleží na konkrétním KÚ, jak přípravu pojme. Např. minimální délka úvodního setkání žadatelů je 8-10 hodin. Krajský úřad olomouckého kraje má však rozsah hodin věnovaných žadatelům mnohem vyšší. Také realizuje úvodní setkání s žadateli o osvojení odděleně od úvodního setkání ostatních žadatelů o náhradní rodinnou péči. Doporučená doba pro celou přípravu žadatelů na přijetí dítěte do rodiny je 48 hodin. Záleží tedy opět na konkrétním krajský úřad jaký rozsah zvolí. U příprav na přijetí dítěte do rodiny pomáhá i nestátní subjekt, resp. pověřená osoba. Pověřené osoby jsou mohou zajistit realizaci této přípravy či oznamovat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností zájemce o přijetí dítěte do osvojení.

Po zařazení žadatelů do evidence krajský úřad je čeká nejdelší období celého procesu, a to čekání na dítě. Pomoc poskytovanou žadatelům v této fázi vidím jako značně nedostačující. Zákon nijak nenařizuje sociálním pracovníkům, či jiným odborníkům, pracovat v této fázi nějakým způsobem s budoucími osvojiteli. Záleží opět na konkrétním krajský úřad, jestli si s nimi v této fázi domluví schůzku, aby zjistil, co se u nich změnilo, popovídal si s nimi. Jako jednu z možných změn bych viděla zákonnou úpravu nutnosti práce s žadateli v období čekání na dítě. Dovolují si navrhnout i konání vzdělávacích, sociálně-educativních kurzů pro tyto osoby. Vše by mělo směřovat k prevenci nepřipravenosti žadatelů k přijetí dítěte do rodiny vinou dlouhé čekací doby a k prevenci manželské krize způsobené nenaplněním svazku.

Pomoc osob účastnících se procesu zprostředkování je přínosná v době seznamování se s dítětem. Ze strany sociálních pracovníků to znamená hlavně povinnost předávat žadatelům potřebné informace a doprovázet je od prvního setkání s dítětem až po jeho osvojení. Aby mohlo být dítě úspěšně začleněno do rodiny, měli by být žadatelé dostatečně informováno o náležitostech potřebných k vyřízení ještě před samotným osvojením. Patří mezi ně např. lékařská péče, povinná školní docházka, vyřízení dávek státní sociální podpory, dávek poskytovaných z nemocenského pojištění, atd. Po osvojení dítěte by osvojitelé měli být informováni o nutnosti registrovat dítě ke zdravotní pojišťovně, vyřídit cestovní pas, atd.

Po rozhodnutí o osvojení končí veškerá pomoc ze strany sociálních pracovníků. Spolupráce nejen s nimi, ale i s širokou škálou odborníků je dle mého názoru nutná od rozhodnutí soudu o osvojení až po dospělost osvojeného dítěte, hlavně jako prevence poruch identity u dítěte. Vyhledání pomoci osvojitelů je na dobrovolné bázi, proto vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí alespoň příručku s názvem Moje album pro rodiny s dítětem v náhradní rodinnou péči, která by měla přispět ke zdravému vývoji identity dítěte. Jak je kniha koncipována a co obsahuje jsem popsala v práci. Doprovod řady odborníku je nutný i při oznamování pravdy dítěti o jeho původu. Sociální pracovníci osvojitelským rodinám poskytují mnoho cenných rad o tom, jak a kdy sdělit dítěti pravdu.

V České republice jsou desítky právně volných dětí, kterým se vhodní rodiče nenajdou. Takové děti si mohou osvojit zahraniční rodiče. Jelikož je proces mezinárodního osvojení velmi složitý formální proces, jehož cílem je chránit nejlepší zájem dítěte, musí být s žadateli již od počátku konzultováno mnoho náležitostí. Žadatelům jsou nabízeny porady s odborníky, při kterých se mohou probrat všechny úskalí mezinárodního osvojení a které mohou žadatelům pomoci s rozhodnutím, jestli si podají žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů. Aby mohlo k osvojení dítěte z ciziny dojít, je důležitá pomoc žadatelům jak ze strany sociálních pracovníků v České republice, tak i od pracovníků v zahraničí. Sociální pracovníci jsou během celého procesu připraveni pomáhat a doprovázet žadatele při zvládání jednotlivých kroků procesu mezinárodního osvojení.

Domnívám se, že svůj hlavní cíl podat ucelený přehled o pomoci, která je poskytovaná žadatelům v celém procesu zprostředkování osvojení a dále po přijetí dítěte do nové rodiny jsem splnila. Snažila jsem se vidět pomoc žadatelům především z pohledu budoucího sociálního pracovníka a zaměřit se hlavně na jeho práci s žadateli. Pro širší rozvedení zpracovávané problematiky by nebylo od věci popsat pomoc žadatelům viděnou očima jiných subjektů účastnících se procesu zprostředkování osvojení, např. speciálních pedagogů, zdravotníků, či právníků.

V práci jsem chtěla osvětlit i problematiku přijetí vlastní identity dítěte a s ní související oznamování pravdy o původu dítěte. o těchto dvou aspektech by se dala napsat samostatná diplomová práce. Já jsem se snažila především nastítnit poruchy identity dítěte, kterým by se mělo ze strany rodičů předcházet konzultacemi se škálou odborníků a oznámování faktu osvojení dítěti, na než by měli být osvojitelé připravováni již při přípravách na přijetí dítěte do rodiny.

Při zpracovávání pomoci věnované žadatelům při mezinárodním osvojení a jeho zprostředkování jsem se opírala hlavně o metodické materiály Magistrátu města Olomouce. Díky nim jsem zjistila, že při osvojení dítěte z a do ciziny je poskytování pomoci mj. sociálními pracovníky pro žadatele nezbytné. Při dalším zpracovávání tohoto tématu bych si dovolila navrhnout zaměření se na příčiny nezájmu českých žadatelů o osvojení dětí z ciziny, jejichž hledání by mohlo být předmětem výzkumu a orientace na spolupráci jednotlivých úřadu, u nás i v zahraničí, které jsou do celého procesu začleněny.

Myslím si, že jedním z nejdůležitějších předpokladů pro vytvoření a fungování osvojitelských rodin je vzájemná spolupráce a komunikace všech zainteresovaných osob a institucí v této oblasti. Všechny tyto osoby by také měly mít stále na paměti, že přijetím dítěte a vytvořením nové rodiny se tematika osvojení neuzavírá, nýbrž naopak. Otevírá se nám mnoho nových otázek, které by mohly být zejména námětem pro pokračování v této bakalářské práci.

Bibliografický seznam

Literatura

ARCHEROVÁ, Caroline, *Dítě v náhradní rodině*, 1.vyd. Praha : Portál, 2001. 120 s. ISBN 80-7178-578-4.

DUNOVSKÝ, Jiří, *Sociální pediatrie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

HRUŠÁKOVÁ, M a KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno : Doplněk, 2006. 398 s. ISBN 80-7239-192-5.

MATĚJČEK, Zdeněk aj. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 155 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk aj. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Několik rad a doporučení, Moje album*. 2006, 41 s.

ONDRÁČKOVÁ, Jana. *Co je Úmluva o právech dítěte*. Praha: Český helsinský výbor, 1996, 34 s. ISBN 80-902393-0-7.

Periodika

NOVÁK, Tomáš. *Kdo jak a kdy má říci dítěti pravdu o jeho původu? Právo a rodina*. 2009, 11, s. 19 - 22.

NOVÁKOVÁ, Markéta. Mezinárodní osvojení. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2009, 3, s. 12-14. Dostupné na: <<http://www.pestouni.cz/pestouni/clanky/cz/5/mezinarodni-osvojeni/>>.

PETROVÁ, Eva, Aby byla adopce úspěšná..., *Právo a rodina*. 2009, 11, s. 22-23.

ŠINDLEROVÁ, Táňa. Faktory ovlivňující umístění dítěte do NRP. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2003, 2, s. 8-10.

WESTPHALOVÁ, Lenka. Osvojení v mezinárodním kontextu. *Právo a rodina*. 2006, 6, s. 4-9.

Prameny

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Žadatelé o NRP : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009*. Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009*. Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Matching a rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009*. Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009*. Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Přílohy k podání návrhu na nezrušitelné osvojení : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.* Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.* Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.* Olomouc: MMO, 2009.

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE, *Vzájemná informovanost o postupu osvojení a opatření přijatá po jeho dokončení : metodický materiál odboru sociální pomoci, oddělení péče o rodinu a dítě ze dne 10. prosince 2009.* Olomouc: MMO, 2009.

Úmluva o právech dítěte, s. 79-88, BURDEK, Ladislav. (šéfred.) Rodinné právo. Ostrava : Sagit, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7208-797-6.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí, s. 112-116, BURDEK, Ladislav. (šéfred.) Rodinné právo. Ostrava : Sagit, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7208-797-6.

Evropská úmluva o osvojení dětí, s. 197-204, PLECITÝ, Vladimír. Zákon o rodině. Praha : Eurounion, 2007. 522 s. ISBN 978-80-7317-063-9.

Úmluva o ochraně a spolupráci při mezinárodním osvojení, s. 104-109, BURDEK, Ladislav. (šéfred.) Rodinné právo. Ostrava : Sagit, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7208-797-6.

Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 362/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu České republiky na rok 2010.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 40/1992 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky ve znění změn a doplňků.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Internet

BUBLEOVÁ, Vědona, FRANTÍKOVÁ, Jana, VANČÁKOVÁ, Martina a VÁVROVÁ, Alena. *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online], Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010, 42 s. [cit. 2009-12-30] Dostupné na WWW: <http://www.nahradnirodina.cz/ke_stazeni.html>.

KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. Praha: Rozum a cit, 2006, 14 s. [cit. 2010-04-01]. Dostupné na WWW: <<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>>.

KLIMEŠ, Jeroným. *Reakce na ambivalentní projekt* [online]. Praha, 2002. 21 s. [cit. 2009-12-30] Dizertační práce. Universita Karlova, filosofická fakulta,

katedra psychologie. Dostupné na WWW: <http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/anotace_disertacni_prace.pdf>.

Krajský úřad Jihočeského kraje, *Zprostředkování náhradní rodinné péče* [online] České Budějovice : Krajský úřad Jihočeského kraje, 2005. [cit. 2009-03-01] <http://www.krajjihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=371&par%5Blang%5D=CS>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Nemocenské pojištění v roce 2010* [online], Praha: Ministerstvo práce s sociálních věcí, 2009. [cit. 2009-02-01] Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Porodné* [online] Praha: Ministerstvo práce s sociálních věcí, 2009. [cit. 2009-02-01] Dostupné na WWW: <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, *Průvodce pro náhradní rodinnou péči* [online], Praha: Ministerstvo práce s sociálních věcí, 2009. [cit. 2009-02-01] 8 s. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Sociální příplatek* [online] Praha: Ministerstvo práce s sociálních věcí, 2009. [cit. 2009-02-01] Dostupné na WWW: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek>.

Poradna náhradní rodinné péče, *Formy náhradní rodinné péče* [online], Brno : Sdružení pěstounských rodin, 2009. [cit. 2010-04-01] Dostupné na WWW: <<http://www.pestouni.cz/poradna/infoonrp/cz/formy-nahradni-vychovne-pecce>>.

Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, *Metodika osvojení* [online], Brno : Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, 2009, 12 s. [2010-03-02] Dostupné na WWW: <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/osvojeni/Methodika_osvojeni.doc>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výše přídavku na dítě k 31.prosinci 2009

Příloha č. 2: Výše sociálního příplatku podle věku dítěte a rozhodného příjmu úplné rodiny v násobcích životního minima v Kč měsíčně k 1. 1. 2009

Příloha č. 3: Počet žádostí podaných k obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností v Olomouckém kraji

Příloha č. 4: Počet dětí vhodných k osvojení, jejichž dokumentaci obdržel krajský úřad olomouckého kraje (dále jen „KÚOK“)

Příloha č. 5: Počet svěřených dětí do osvojení - dle obcí žadatelů

Příloha č. 6: Osvojení – statistika v r. 2009

Příloha č. 1²²⁴

Výše přídatku na dítě k 31.prosinci 2009

Věk nezaopatřeného	Výše přídatku
Do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Příloha č. 2²²⁵

Výše sociálního příplatku podle věku dítěte a rozhodného příjmu úplné rodiny v násobcích životního minima v Kč měsíčně k 1.1.2009:

Věk nezaopatřeného dítěte	Sociální příplatek při příjmu rodiny v předchozím kalendářním čtvrtletí		
	1,0 násobek životního minima	1,6 násobek životního minima	2,0 násobek životního minima
Do 6 let	800	320	0
Od 6 do 15 let	980	392	0
Od 15 do 26 let	1 125	450	0

²²⁴ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Státní sociální podpora*, [online], dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/2>>.

²²⁵ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Sociální příplatek*, [online], dostupné na: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek>.

Příloha č. 3

Dle interních materiálů Magistrátu města Olomouce znázorňují počet žádostí podaných k obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností v Olomouckém kraji v tabulce.

Město	Počet přijatých žádostí o osvojení		
	2006	2007	2008
Hranice	0	1	2
Jeseník	2	1	3
Konice	1	0	2
Lipník n.B.	1	1	1
Litovel	0	0	2
Olomouc	9	15	17
Mohelnice	0	0	0
Prostějov	6	2	2
Přerov	2	5	5
Šternberk	2	3	2
Šumperk	2	3	4
Uničiv	2	0	2
Zábřeh	5	3	1
Celkem	32	35	43

Příloha č. 4

Dle interních materiálů Magistrátu města Olomouce znázorňují počet dětí vhodných k osvojení, jejichž dokumentaci obdržel KÚOK v tabulce.

Město	2007	2008
Magistrát města Olomouce	7	6
Litovel	0	1
Šternberk	0	0
Uničiv	2	1
Přerov	0	2
Hranice	2	0
Lipník n.B.	1	0
Prostějov	2	8
Konice	0	0
Šumperk	3	3
Zábřeh	1	1
Mohelnice	0	0
Jeseník	0	3
Celkem	18	25

Příloha č. 5

Dle interních materiálů Magistrátu města Olomouce znázorňují počet svěřených dětí do osvojení, dle obcí žadatelů, v tabulce.

Město	2007	2008
Magistrát města Olomouce	10	5
Litovel	0	0
Šternberk	0	2
Uničiv	1	1
Přerov	0	3
Hranice	2	2
Lipník n.B.	0	1
Prostějov	1	5
Konice	0	1
Šumperk	3	4
Zábřeh	1	0
Mohelnice	0	0
Jeseník	0	0
Celkem	18	24

Příloha č. 6

Dle interních materiálů Magistrátu města Olomouce znázorňují osvojení – statistika v r. 2009 v tabulce.

Počet žádostí o osvojení v evidenci KÚOK	23
Do osvojení svěřeno dětí z OK	15
Svěřeno dítě z jiného kraje našim žadatelům do adopce	3
Do osvojení svěřeny děti z OK žadatelům z jiného kraje	0
Svěřeno dětí při součinnosti zprostředkování osvojení s Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí	0

